

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas



Klinikinės psichologijos magistro studijų programa

Lukas Juozapavičius

Policijos pareigūnų patiriamo streso ir adaptacijos sunkumų sąsajos

Darbo vadovė: doc. dr. Neringa Grigutytė

Vilnius 2020

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS	8
1.1. Streso samprata ir patyrimas	8
1.1.1. Streso, stresinių ir trauminių įvykių samprata.....	8
1.1.2. Stresinių ir trauminių patirčių skirtumai tarp lyčių.....	9
1.1.3. Stresinių ir trauminių patirčių skirtumai tarp skirtingų amžiaus grupių.....	10
1.1.4. Stresinių ir trauminių patirčių skirtumai tarp skirtingos darbo specifikos ir darbo stažo.....	11
1.1.5. Policijos pareigūnų stresinės ir trauminės patirtys.....	11
1.2. Adaptacijos sutrikimas	13
1.2.1. Adaptacijos sutrikimas TLK kvalifikacijoje.....	13
1.2.2. Naujausias adaptacijos sutrikimo apibrėžimas TLK-11.....	14
1.2.3. Adaptacijos sutrikimas DSM kvalifikacijoje.....	15
1.2.4. Adaptacijos sutrikimo problematika.....	15
1.3. Patiriamo streso ir adaptacijos sutrikimo sąsajos	16
1.4. Lietuvos policijos reforma ir jos galimas poveikis pareigūnų patiriamam stresui darbe	17
1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai	18
2. METODIKA	19
2.1. Tyrimo dalyviai	19
2.2. Tyrimo instrumentai	20
2.2.1. Gyvenimo įvykių sąrašas.....	20
2.2.2. Adaptacijos sutrikimo sunkumų klausimynas.....	21
2.2.3. Policijos streso klausimynas.....	22
2.3. Tyrimo eiga	22
2.4. Duomenų analizė	23
3. TYRIMO REZULTATAI	24
3.1. Policijos pareigūnų patiriami stresiniai ir trauminiai įvykiai	24
3.1.1. Trauminiai įvykiai su kuriais susiduria policijos pareigūnai.....	24
3.1.2. Stresiniai įvykiai, su kuriais susiduria policijos pareigūnai.....	25
3.1.3. Darbiniai stresoriai, su kuriais susiduria policijos pareigūnai.....	26
3.2. Policijos pareigūnų patiriamo streso sąsajos su pareigūnų darbo pobūdžiu, darbo stažu, pareigūnų lytimi ir amžiumi	26
3.2.1. Stresinių įvykių paplitimas priklausomai nuo policijos pareigūnų lyties ir skirtingo darbo pobūdžio.....	26
3.2.2. Darbe patiriamo streso lygio paplitimas priklausomai nuo policijos pareigūnų lyties ir skirtingo darbo pobūdžio.....	28
3.2.3. Trauminių įvykių paplitimas priklausomai nuo policijos pareigūnų lyties ir darbo pobūdžio.....	29
3.2.4. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su darbo pobūdžiu.....	31
3.2.5. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su darbo stažu.....	33
3.2.6. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su amžiumi.....	33
3.2.7. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su lytimi.....	34
3.3. Policijos pareigūnų patiriami adaptacijos sunkumai	35
3.3.1. Adaptacijos sunkumų paplitimas.....	35

3.3.2. Veiksniai keliantys didesnį adaptacijos sunkumų lygį.....	36
3.4. Policijos pareigūnams būdingi adaptacijos sunkumai	38
3.4.1. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su darbo specifika	38
3.4.2. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su darbo stažu.....	39
3.4.3. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su amžiumi.....	39
3.4.4. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su lytimi.....	40
3.5. Policijos pareigūnų adaptacijos sutrikimo simptomų sąsajos su patirtais trauminiais ir stresiniais įvykiais	40
3.5.1. Adaptacijos sunkumų ir stresinių įvykių ryšys	40
3.5.2. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų sąsajos su darbe patiriamu stresu	41
3.5.3. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų sąsajos su trauminių įvykių kiekiu	42
3.5.4. Policijos darbe patiriamo streso, stresinių ir trauminių įvykių įtaka adaptacijos sunkumams	43
4. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS	44
4.1. Stresinių bei trauminių patirčių paplitimas policijos pareigūnų imtyje	44
4.1.1. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su lytimi.....	45
4.1.2. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su amžiumi	46
4.1.3. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su darbo stažu	46
4.1.4. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su darbo specifika.....	47
4.2. Adaptacijos sunkumų paplitimas policijos pareigūnų imtyje	48
4.2.1. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su lytimi.....	48
4.2.2. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su amžiumi, darbo stažu ir darbo specifika	48
4.3. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių ir trauminių įvykių, bei streso darbe lygio sąsajos su adaptacijos sunkumais	49
4.4. Tyrimo ribotumai ir gairės tolimesniems tyrimams.....	50
5. IŠVADOS	51
LITERATŪRA.....	52
PRIEDAI	58

POLICIJOS PAREIGŪNŲ PATIRIAMO STRESO IR ADAPTACIJOS SUNKUMŲ SAŠAJOS

SANTRAUKA

Policijos pareigūnų profesija yra viena pavojingiausių. Visuotinai pripažįstama, kad savo darbe policijos pareigūnai dažnai susiduria su pavojingais stresoriais. Šiuo darbu siekiama nustatyti policijos pareigūnų patiriamo streso, trauminių įvykių ir adaptacijos sunkumų sąsajas. Tyrime naudota demografinių duomenų anketa; stresiniai įvykiai ir adaptacijos sunkumai įvertinti remiantis Adaptacijos sutrikimo – naujo modulio 8 skale (ADNM–8); trauminiams įvykiams įvertinti naudotas Gyvenimo įvykių sąrašas (LEC); Policijos pareigūnų darbe patiriamam stresui įvertinti policijos streso klausimynas (PSQ). Tyrime dalyvavo 210 policijos pareigūnų iš Kauno ir Šiaulių policijos komisariatų, iš kurių 111 moterų ir 99 vyrų. Tyrimo dalyvių amžius buvo nuo 18 iki 58 m., darbo stažas nuo 1 iki 35 m. Rezultatai parodė, kad 91 proc. policijos pareigūnų yra susidūręs su bent vienu trauminiu įvykiu per gyvenimą ir bent vienu stresiniu įvykiu per pastaruosius metus. Policijos pareigūnų patiriami lėtiniai stresoriai daugiausiai susiję su darbu. Daugiausiai streso pareigūnams kelia nuolatiniai pokyčiai policijoje ar padalinyje, perdėti reikalavimai, darbuotojų trūkumas ir nevienodas darbo atsakomybės pasidalijimas. Nei policijos pareigūnų patiriami stresiniai ir trauminiai įvykiai bei streso darbe lygis, nei adaptacijos sunkumai nėra susiję su lytimi, amžiumi, darbo pobūdžiu ir darbo patirtimi. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumai yra tiesiogiai susiję su patirtais trauminiiais ir stresiniais įvykiais bei streso darbe lygiu, tačiau tik policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas prognozuoja adaptacijos sunkumus.

LINKS BETWEEN POLICE OFFICERS' STRESS AND ADJUSTMENT DISORDER

SUMMARY

The police officers profession is one of the most dangerous and it is widely acknowledged that they are often exposed to dangerous stressors in their work. The aim of this study was to identify the links between stress, traumatic events, and adaptation difficulties experienced by police officers. A demographic questionnaire was used in the study; stress events and adaptation difficulties were assessed on the basis of the Adjustment Disorder - New Module 8 scale (ADNM-8); the Life Events Checklist (LEC) used to assess traumatic events; Police Stress Questionnaire (PSQ) to assess the stress experienced by police officers at work. The study involved 210 police officers from Kaunas and Šiauliai police commissariats, including 111 women and 99 men. The age of the study participants ranged from 18 to 58 years, the length of service from 1 to 35 years. The results showed that 91 percent. police officers have faced at least one traumatic event in a lifetime and at least one stressful event in recent years. The chronic stressors experienced by police officers were mainly work-related. Officials are most stressed by constant changes in the police or department, excessive demands, staff shortages and unequal division of labor responsibilities. The stress and traumatic events experienced by police officers and the level of stress at work are not related to gender, age, nature of work and work experience. Police officers are more likely to have difficulty adapting obsessive thoughts. Adjustment difficulties of police officers are not related to gender, age, seniority, and job specifics. The difficulties of adaptation of police officers are directly related to the traumatic and stressful events experienced and the level of stress at work, but the difficulties of adaptation are predicted only by the stress experienced by police officers at work.

PRATARMĖ

Stresas yra neatsiejama mūsų gyvenimo dalis, su kurio didesnėmis ar mažesnėmis pasekmėmis susiduria kiekvienas. Psichologijoje ir medicinoje streso tema jau beveik šimtą metų domina specialistus. Moksle stresas tyrinėjamas sistemingai nuo 1930 ir iki šių dienų bandoma tobulinti diagnostinę sistemą, kuri būtų pritaikyta plačiam naudojimui, pritaikytą įvairioms kultūroms, bei leidžiančią tiksliai įvertinti streso reakcijas (Selye, 1956). Per pastaruosius kelis dešimtmečius vis daugiau siūloma su stresu susijusių diagnostinių kategorijų, kurios tampa naudingu įrankiu psichikos sveikatos specialistams įvertinti ir pasiūlyti pagalbą žmonėms, patyrusiems sunkius stresorius, kurie turi įtakos jų psichologinei sveikatai ir savijautai.

Adaptacijos sutrikimas yra vienas dažniausiai diagnozuojamų psichikos sveikatos sutrikimų, tačiau ir vienas rečiausiai tyrinjamų. 1-2 proc. bendros populiacijos diagnozuojamas adaptacijos sutrikimas, tačiau nėra aiškus šio sutrikimo santykis su kitais psichikos sveikatos sutrikimais. Pasiūlius naują adaptacijos sutrikimo sampratą TLK-11, prasidėjo nauja šio sutrikimo tyrimo banga. Atsiranda vis daugiau tyrimų tiriančių adaptacijos sutrikimo paplitimą įvairiose populiacijose, sąsajų tarp įvairių stresorių ir šio sutrikimo.

Psichologinių patyrimų, patiriamų stresinių ir trauminių įvykių tema vis labiau tampa aktuali ir nagrinėjama. Nemažą šiuolaikinės visuomenės gyvenimo dalį sudaro profesinis aspektas. Savo profesinėse veiklose žmonės susiduria su įvairiais stresoriais ir patiria jų vienokį ar kitokį poveikį. Lietuvoje ir pasaulyje skiriama daug dėmesio tyrinėti su kokiais stresoriais susiduria įvairių profesijų atstovai. Didelį susidomėjimą turi profesijų, kurios susiduria su išskirtiniais stresoriais keliančiais grėsmę gyvybei, ar profesijos, kuriose tenka susidurti su mirtimi. Rizikos ir apsauginiai veiksniai daro įtaką pareigūnų psichikos sveikatai, vieni asmenys patyrę stresorių poveikį sugeba adaptuotis, o kitiems kyla įvairių fizinės ir psichinės sveikatos problemų.

Skirtingų profesijų atstovai savo darbe susiduria su skirtingais stresoriais ir nėra aišku kaip tai yra susiję su adaptacijos sunkumais. Policijos pareigūnų patiriamas stresas gerokai skiriasi nuo kitų profesijų atstovų patiriamų stresorių, kadangi tenka susidurti su mirtimi arba situacijomis, kai kyla reali grėsmė žmogaus gyvybei (Kazlauskas, 2009). Vykdydami tarnybą policijos pareigūnai nuolat susiduria su stresiniais įvykiais, kurie neretai būna pavojingi ir potencialiai traumuojantys (Hickman, Fricas, Strom & Pope, 2011). Ne paslaptis, jog policijos pareigūnai gana dažnai susilaukia bauginimų ar grasinimų darbo aplinkoje, o tai kelia ypatingą susirūpinimą ne tik savimi, bet ir artimaisiais. Todėl vis didesnis susidomėjimas kyla, kaip su stresu kovoja šios profesijos atstovai, atsakingi už specifinių stresinių

situacijų sprendimus. Šio darbo pagrindinis tikslas yra įvertinti adaptacijos sunkumų paplitimą ir sąsajas su policijos pareigūnų patiriamu stresu.

1. ĮVADAS

1.1. Streso samprata ir patyrimas

1.1.1. Streso, stresinių ir trauminių įvykių samprata

Terminą stresas vartojo Hansas Selye, vaizduodamas viską, kas trikdo žmogaus homeostazę (Selye, 1936). Stresoriais yra laikoma faktinė ar numanoma organizmui kelianti grėsmė, o atsakas į stresorius vadinamas streso reakcijomis (Schneiderman, Ironson & Siegel, 2005). Stresiniai įvykiai apibrėžiami, kaip netikėti, dažniausiai sukelti neigiamų aplinkybių organizmo funkcijų ir žmogaus veiklos sutrikimai (Vaitkevičiūtė, 2007). Stresą keliančių įvykių pavydžiai gali būti staigi netikėta artimojo mirtis, pačio žmogaus liga, konfliktai darbe ar aplinkiniais, sunkumai dėl terminų spaudimo ir pan.

Kai kurie stresoriai gali kelti grėsmę, yra pavojingi ir potencialiai traumuojantys (Hickman et al., 2011). Lietuvoje naudojamas terminas trauminis įvykis, kuris buvo pristatytas L. Weisaeth (2004). Autorius tikslino literatūrinį psichinių traumų stresorių apibrėžimą, nesudarant išpūdžio, kad trauma yra būtina tokių įvykių pasekmė. Literatūroje aprašomi skirtumai tarp trauminių įvykių ir paprastų stresinių situacijų yra, kad trauminės situacijos yra netikėtos, o daugelis paprastų stresinių situacijų gali būti numatomos (Diržytė, 2004). Taip pat išskylantis reali grėsmė sveikatai ar gyvybei identifikuoja trauminę situaciją.

Literatūroje trauminiai įvykiai apibūdinami kaip susidūrimas su karu, smurtas, stichinės nelaimės, staigi netektis, sunki liga ir kiti nerimą keliantys įvykiai (Kleber, 2019). Remiantis psichiatrinėmis klasifikacijomis [Pasaulinės sveikatos organizacijos Tarptautinės ligų klasifikacijos (TLK-11) ir Psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos vadovo penktasis leidimas (DSM-5)], trauminis įvykis yra apibrėžiamas kaip sąlytis su mirtimi, gresianti mirtis, realus ar gresiantis sunkus sužeidimas arba tikras ar gresiantis seksualinis smurtas (APA, 2013).

Ne viena mokslinė studija patvirtino, kad didžioji dalis asmenų bent kartą gyvenime susiduria su stresine ar traumine patirtimi (Berntsen & Siegler, 2013) Lietuvoje atliktame tyrime analizuojančiame stresinių patirčių paplitimą bendroje populiacijoje beveik trečdalis Lietuvos gyventojų (29,7 proc.) patiria vieną reikšmingą stresorių per pastaruosius dvejus metus, penkis ir daugiau stresorių nurodė 10,6 proc. visų tiriamųjų (Zelvienė, 2017). Taip pat tyrime nustatyta, kad stresinių patirčių paplitimas Lietuvoje ženkliai didesnis palyginus su ekonomiškai pažangių Europos šalių duomenimis.

Tarptautiniame tyrime, kuriame dalyvavo 24 įvairių ekonominių statusų valstybės buvo rasta, kad per savo gyvenimą 70,4% respondentų buvo patyrę bent vieną trauminio įvykio tipą (Kessler et al., 2017). Taip pat tyrime buvo nustatyta, kad 14% tiriamųjų patyrė artimojo smurtą ar seksualinį smurtą, 34,3%

nelaimingą atsitikimą ar sužeidimą, 22,9% fizinį smurtą, 13,1% su karu susijusį įvykį, 34,1% netikėtos ar trauminės mylimo žmogaus mirties ir 35,7% patyrė trauminį įvykį susijusį su artimaisiais (pvz., sunki vaiko liga). Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai panašūs į tarptautinio - apie 70 proc. Lietuvos gyventojų yra patyrę bent vieną trauminį įvykį, susijusį su grėsme gyvybei (Zelvienė, 2017). Minėtame tyrime Lietuvoje buvo gauti panašūs trauminių įvykių paplitimo procentai. Tyrimo metu buvo atliktas palyginimas atskleidžiantis trauminių patirčių skirtumus. Tyrimo rezultatai parodė, kad „Lietuvoje dažniausiai pasitaikantys trauminiai įvykiai buvo įvairūs užpuolimai/apiplėšimai (30,5 proc.), o Europoje šio įvykio paplitimas buvo pusketvirto karto mažesnis (8,9 proc.). Antroje vietoje, pagal paplitimą, buvo rimtos autoavarijos (28,2 proc.), o remiantis kitų Europos šalių duomenimis, šio įvykio paplitimas buvo beveik pustrėčio karto retesnis (11,7 proc.). Trečias pagal dažnumą trauminis įvykis buvo fizinės baudmės vaikystėje (22,4 proc.), Europoje šis įvykis buvo šešis kartus retesnis (3,6 proc.)“ (Zelvienė, 2017 p. 88).

1.1.2. Stresinių ir trauminių patirčių skirtumai tarp lyčių

Ne viena mokslinė studija išskiria skirtumus tarp vyrų ir moterų stresinių patirčių ir reakcijų į jas (Lazarus & Folkman, 1984; Kudielka, Hellhammer & Kirschbaum, 2007): moterys patiria lėtines stresines situacijas dažniau nei vyrai (Matud, 2004) ir moterims patiriami stresoriai yra grėsmingesni (Lazarus & Folkman, 1984). Vokietijoje atlikto tyrimo metu buvo nustatyti reikšmingi lyčių skirtumai skyrybų, šeimos konfliktų ir artimo žmogaus ligos / priežiūros atvejais. (Maercker et al., 2012). Taip pat tyrimo duomenimis ir kitose kategorijose moterys išsako patiriančios daugiau stresorių. Lietuvoje atliktame tyrime „bendras stresorių kiekis tarp vyrų ir moterų nesiskyrė, ūmių stresorių kiekis taip pat, tačiau moterys nurodė patiriančios šiek tiek daugiau lėtinių stresorių negu vyrai, moterys dažniau nurodė konfliktus su kolegomis ir artimojo ligą“ (Zelvienė, 2017). Kitų tyrimų duomenimis skirtumai tarp moterų ir vyrų darbe patiriamo streso pradėjo mažėti padidėjus moterų įsidarbinimo lygiui (Jick & Mitz, 1985). Tačiau moterys dažniau užima kanceliarines pareigas, tuo tarpu vyrai užima vadovaujančias pareigas dažniau nei moterys (Eagly, Wood & Diekman, 2000). Tyrimų duomenimis aukštesnes pareigas užimantys asmenys turi didesnę kontrolę, o tai lemia mažiau patiriamo streso, tuo tarpu žemesnio statuso asmenys patiria daugiau streso ir naudoja ne tokias efektyvias įveikos strategijas (Bakker & Demerouti, 2007). Šios sąlygos gali turėti įtakos darbe patiriamo streso skirtumui tarp lyčių.

Kalbant apie labiau pavojingus ir grėsmingus stresorius, kurie gali virsti trauminais patyrimais, tendencijas tarp lyčių matome panašias kad moterys patiria daugiau trauminių įvykių. Per visą gyvenimą moterys patiria apie 10–12%, trauminių patirčių, o vyrai 5–6% (Olf, 2017). Mokslinėje literatūroje

aprašoma, kad vyrai ir moterys patiria skirtingas traumas, tiek asmeniniame gyvenime, tiek darbe (Van derMeer ir kt., 2017). Tame pačiame darbe kalbama, kad moterys patiria daugiau didelio poveikio traumų (pvz., seksualinės prievartos traumos) nei vyrai, ir jaunesniame amžiuje. Tyrimų duomenimis moterys paprastai savo trauminius patyrimus vertina labiau išreikštai nei vyrai dėl ūmaus subjektyvaus atsako, pvz. grėsmės suvokimas, peritrauminė disociacija (Olf, 2017). Tyrimų duomenimis vyrai dažniau nurodo patiriantys trauminius įvykius, moterys yra didesnėje PTSS diagnostinius kriterijus rizikoje, nei vyrai, moterų PTSS simptomai taip pat būna sunkesni ir labiau išreikšti (Frans, Rimmö, Åberg & Fredrikson, 2005). Lietuvoje atliktame bendros populiacijos tyrime gauti duomenys buvo panašūs į kituose tyrimuose pastebėtas tendencijas. Lietuvoje atliktame tyrime vyrai dažniau žymėjo karo patirtį, rimtą autoavariją, stichinę/technologinę nelaimę, fizines bausmes vaikystėje, užpuolimus/apiplėšimus, rimtus sužeidimus, netikėtą smurtinę artimojo mirtį, buvimą sukrečiančio įvykio liudininku. Moterys dažniau žymėjo seksualinę prievartą (Zelvienė, 2017).

1.1.3. Stresinių ir trauminių patirčių skirtumai tarp skirtingų amžiaus grupių

Tyrimuose tiriančiuose skirtingo amžiaus žmonių reakcijas į patiriamą stresą pateikiamos nenuoseklios išvados. Vieni tyrimai parodė, kad patiriamo streso skaičius sumažėjo vyresniojo amžiaus grupėse (Brose, Schmiedek, Lövdén, & Lindenberger, 2011), kiti tyrimai parodė patiriamo streso augimą vyresniojo amžiaus grupėse (Mroczek & Almeida, 2004). Lietuvoje atlikto tyrimo metu duomenų analizė atskleidė skirtingų stresorių paplitimo ypatumus išskirtose trijose amžiaus grupėse (Zelvienė, 2017). Kituose užsienio tyrimuose, buvo pastebėta tendencija, jog patiriami stresoriai jaunesnio amžiaus asmenų grupėje pasireiškia dažniau, lyginant su kitus psichikos sveikatos sutrikimus turinčių asmenų grupe (Despland, Monod & Ferrero, 1995). „Adaptacijos sutrikimo paplitimo ypatumų tyrimai amžiaus grupėse svarbūs, nes jei laikysimės pastaruoju metu skirtingose mokslinėse studijose (O’Donnell et al., 2016; Strain & Diefenbacher, 2008) keliamos prielaidos, jog adaptacijos sutrikimas yra būseną tarp normalių reakcijų į stresą ir psichopatologijos, jauno amžiaus grupėje optimaliu laiku suteikta adekvati psichologinė pagalba galėtų reikšmingai sumažinti tolimesnių sutrikimų riziką“ (Zelvienė, 2017). Taip pat literatūrinuose šaltiniuose tyrimai tiriantys trauminių patirčių ir amžiaus sąsajas, teigia, kad vyresniojo amžiaus žmonės išsako daugiau trauminių įvykių ir vyresnį amžių galima laikyti kaip rizikos veiksnį su trauma susiejusiems sutrikimams (van der Meer et al., 2017).

1.1.4. Stresinių ir trauminių patirčių skirtumai tarp skirtingos darbo specifikos ir darbo stažo

Policijos pareigūnai savo darbe susiduria su mirtimi, smurtinėmis ar gyvybei pavojingomis situacijomis, kurios reikalauja specialiųjų priemonių panaudojimo. Tokios pavojingos situacijos yra laikomos pavojingais stresoriais, kurie yra laikomi potencialiai trauminiais įvykiais (Courtos et al., 2017). Tokių trauminių įvykių užsitęsiosios reakcijos gali peraugti į potrauminio streso sutrikimą (Courtos et al., 2017). Cannizzo ir Liu (1995) tirdami policijos pareigūnų patiriamą stresą nustatė, kad policijos pareigūnų, turinčių 16 - 25 metų darbo patirtį, emocinio išsekimo lygis yra statistiškai reikšmingai didesnis, nei mažesniąją darbo patirtį turinčiųjų pareigūnų. Tyrime minima išvada, kad emocinis išsekimas yra glaudžiai susiję streso sukėlėjai policijos pareigūnų darbe. Šiame tyrime taip pat nustatyta, kad padidėjęs darbo stažas ir amžius yra susiję tiek su mažesniu streso lygiu, tiek su didesniu pasitenkinimu darbu. Pirmajam atradimui - vyresnio amžiaus asmenų ryšys su mažesniu stresu - Humpel ir Caputi (2001) siūlo du paaiškinimus: vienas yra tas, kad žmonės, kurie jaučia stresą, nori pakeisti darbą ar palikti savo profesiją. Antra, laikui bėgant žmonės kuria susidorojimo strategijas, kad padėtų jiems įveikti stresą.

1.1.5. Policijos pareigūnų stresinės ir trauminės patirtys

Policijos pareigūnų patiriamus stresorius būtų galima suskirstyti į dvi bendrąsias kategorijas (Shane, 2010) su darbu susijusius stresorius ir organizacinius stresorius. Su darbu susiejusiais stresoriais vadiname stresorius, kurie atsiranda dėl darbo turinio, kurie susieja su tiesioginėmis pareigomis, kuomet galima susidurti su kritiniais įvykiais, potencialiai trauminėmis patirtimis, grėsmę fiziniai ir psichologiniai sveikatai. Organizaciniais stresoriais vadiname stresorius, kurie atsiranda darbo kontekste, dėl organizacijos savybių, vadovavimo stiliaus, santykių su bendradarbiais. Organizaciniai stresoriai, kaip pamaininis darbas dažnai sukelia netinkamą pareigūnų miego ritmą, dėl kurio sumažėja fiziologinis atsparumas stresui (Baughman et al., 2014; Bond et al., 2013). Tyrimų duomenimis nustatyta, kad organizaciniai veiksniai, labiau pasireiškia policijos pareigūnams ir stipriau įtakoja patiriamo streso lygį (Velden, Kleber, Grievink & Yzermans, 2010). Tuo tarpu operaciniai veiksniai (su darbu susiję stresoriai), yra labiau susiję su trauminiais įvykiais, lemiančiais potrauminio streso sutrikimo vystymąsi bei simptomų intensyvumą (Skogstad et al., 2013). Kitų autorių darbuose pastebimas pamaininio darbo, viršvalandžių, įtemptų darbinių santykių ir nepastovaus teismo darbo neigiama įtaka policijos pareigūnų šeimyniniam gyvenimui (Kirschman, Kamena & Fay., 2014; Torres, Maggard & Torres, 2003). Kiti autoriai pastebi tendencijas galinčias įtakoti policijos pareigūnų patiriamo streso lygį.

Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad skirtingų lyčių, skirtingas pareigas užimantys ir skirtingą darbo stažą turintys policijos pareigūnai nevienodai reaguoja į patiriamus stresorius (Valickas ir Vabolytė, 2002). Savo darbo specifikoje policijos pareigūnai susiduria ne tik su pavojumi gyvybei ir sveikatai, bet ir su finansiniais sunkumais, šeimyninėmis ir asmeninėmis problemomis, kurios veikia jų psichinę ir fizinę sveikatą. Pastovios aplinkybės neigiamai veikiančios asmenį ją alina. Alinančios aplinkybės su kuriomis žmogus turi sunkumų susidoroti ar negali veiksmingai jų spręsti, kelia grėsmę ir vysto stresines būsenas. Stresinė būseną gali neigiamai veikti policijos pareigūnų visapusišką sveikatą, neigiamai veikti darbo našumą. Dėl šių priežasčių, policijos pareigūnų patiriamų stresorių nagrinėjimas ir supratimas gali turėti ne tik teorinę, bet ir praktinę naudą. Savo tarnybos metu nemaža pareigūnų dalis susiduria su trauminiais stresoriais, grėsme sveikatai, mirtimi, trauminiais įvykiais. Tyrimų duomenimis, daugiau nei pusė JAV suaugusiųjų pergyvenimą susiduria keliais trauminiais įvykiais (Sledjeski, Speisman & Dierker, 2008). Šis skaičius yra daug didesnis tokioms profesinėms grupėms kaip policininkai (Kaufmann, Rutkow, Spira & Mojtabai, 2012). Kito tyrimo metu buvo nustatyta, kad policijos pareigūnai per šešis tarnybos mėnesius patiria vidutiniškai daugiau kaip tris trauminius įvykius (Patterson, 2001). Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktame tyrime buvo išskirti policijos pareigūnams būdingi trauminiai įvykiai kaip: smurtiniai įvykiai, ginkluoti konfliktai, smurtinės situacijos, pagalba eismo įvykių aukoms ir negyvų kūnų tvarkymą (Hartley et al., 2013). Šiame tyrime buvo nustatyta, kad maždaug 80% pareigūnų pranešė, kad per pastaruosius metus matė negyvus kūnus ir smarkiai užpultas aukas. Su tokiomis situacijomis policijos pareigūnai susidūrė tirdami nužudymus, sunkius eismo įvykius ir prievartos tyrimuose. Taip pat buvo nustatyta, kad tyrime dalyvavę policijos pareigūnai patyrė įvairių tipų policijai būdingus trauminius įvykius: 60,1% vyrų ir 46,4% moterų buvo liudininkai arba dalyvavo penkiuose ar daugiau skirtingų trauminių įvykių per praėjusius metus (Hartley et al., 2013). Tyrimų duomenimis, pareigūnai turi didesnę atsparumą, palyginti su bendrąja populiacija (Galatzer-Levy, Brown & Henn-Haase, 2013), tačiau ilgalaikis, lėtinis ir nuolatinis potencialiai trauminių įvykių, netekties ir aukšto lygio streso poveikis gali turėti įtakos tolimesnei policijos pareigūnų sveikatai (White, Shrader & Chamberlain, 2015). Lietuvoje atliktame tyrime, 58,4 proc. policijos pareigūnų profesinėje veikloje, patyrė trauminių stresorių poveikį (susidūrimas su mirtimi ir grėsme žmogaus gyvybei) (Kazlauskas ir kt., 2009). Šiame tyrime „60 proc. tokį trauminį stresą patyrusių pareigūnų susidūrė su sužalota auka, 45 proc. – pateko į įvykį, kurio metu buvo nužudytas žmogus, 10 proc. pareigūnų teko panaudoti ginklą“ (Kazlauskas ir kt. 2009).

Policijos pareigūnų patiriamo streso poveikis yra svarbus ne tik pareigūnams, bet ir visai policijos bendruomenei. Tai lemia mažesnę darbo produktyvumą bei kokybę. Atlikti tyrimai įrodė, jog policijos pareigūnų darbe patiriama įtampa lemia didesnę mirtingumą (Morash, 2007), dažniau susergama širdies

ir kraujagyslių ligomis, depresija, virškinimo sutrikimais, atsiranda didesnis polinkis į alkoholį ar net narkotikų vartojimą.

1.2. Adaptacijos sutrikimas

Šiuo metu galima susidurti su adaptacijos sutrikimo apibrėžimais dvejose klasifikacijose (TLK-10 ir DSM-5). Šiose apibrėžimuose naudojama informacija leidžia diagnozuoti klinikinėje praktikoje adaptacijos sutrikimus, toliau kuriami diagnostiniai instrumentai ir specializuota psichologinė pagalba. Naujame tarptautinių ligų klasifikacijos leidinyje, kuris išleistas 2018, skyrius apibrėžiantis su stresu susijusiais sutrikimais (adaptacijos sutrikimas, potrauminio streso sutrikimas) buvo išskirtas atskirai. Adaptacijos sutrikimas apibūdinamas kaip netinkamas emocinis atsakas į atpažįstamą psichosocialinį stresorių, pasireiškiantis tiems, kuriems sunku prisitaikyti po stresinio įvykio, neproporcingai stresoriaus sunkumui ar intensyvumui (APA, 2013). Šiems simptomams būdingos reakcijos į stresą, kurios nėra socialiai ar kultūriškai tikėtinos reakcijos į stresorių ir (arba) kurios sukelia ryškią kančią ir pablogina kasdienį funkcionavimą (O'Donnell, 2019). Tame pačiame tyrime minima, kad skirtingai nuo potrauminio streso sutrikimo (PTSS) ar ūmaus streso sutrikimo, kurie turi aiškius kriterijus, kas yra trauminis įvykis, adaptacijos sutrikimo kriterijai nenurodo jokių reikalavimų laikomiems streso sukėlėjams. Tačiau tyrimais nustatyta, kad stresą sukeliantys įvykiai gali apimti, tiek trauminius įvykius, tokius liudijimus situacijos, kurioje yra faktinė ar gresiančioji mirtis, tiek ir traumos nesukeliantis stresinius įvykius, tokius kaip tarpasmeninis konfliktas, artimo žmogaus mirtis, nedarbas, finansiniai sunkumai ar liga mylimo žmogaus ar jo paties (Einsle, Köllner, Dannemann & Maercker, 2010). Tyrime atliktame Jungtinėse Valstijose, Kanadoje ir Australijoje nustatyta, kad adaptacijos sutrikimas buvo diagnozuotas 12% bendros populiacijos, o dar 11% atvejų buvo nustatyti kaip galimi atvejai (Strain et al., 1998). Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai nurodo jog 15 proc. tiriamųjų patenka į adaptacijos sutrikimo rizikos grupę (Zelviene, 2017).

1.2.1. Adaptacijos sutrikimas TLK kvalifikacijoje

Klinikinėje praktikoje, šiuo metu naudojama TLK-10 klasifikacija. Šioje klasifikacijoje adaptacijos sutrikimas apibrėžiamas taip: „Subjektyvaus distreso ir emocijų sutrikimo būseną, paprastai sukelianti socialinės veiklos ir įgūdžių sutrikimus ir pasireiškianti prisitaikymo prie stresogeniškų gyvenimo pokyčių ar įvykių laikotarpiu. Stresą sukeliantis veiksnys gali paveikti individo socialinę aplinką

(gedėjimas, išsiskyrimas) arba platesnes asmens socialines atramas ir vertybes (migracija, pabėgėlio statusas). Šis veiksnys taip pat gali atspindėti svarbų vystymosi ir gyvenimo periodą ar jo sukeltą krizę (ėjimas į mokyklą, tapimas tėvais, nesėkmė bandant rasti ryšį su brangiu žmogumi, išėjimas į pensiją). Individualus polinkis ir jautrumas yra svarbūs adaptacijos sutrikimams atsirasti ir jų pasireiškimo pobūdžiui, bet, nepaisant to, manoma, kad sutrikimas neatsirastų be stresogeniško faktoriaus. Sutrikimas pasireiškia įvairiai: gali būti depresiška nuotaika, nerimas, susirūpinimas (ar šių jausmų derinys), jausmas, kad nesugebama susitvarkyti, planuoti ateitį ar toliau tvarkytis su esama situacija, atlikti kasdienius darbus. Kartu gali būti elgesio sutrikimų, ypač paaugliams. Dominuojantis požymis gali būti trumpalaikė ar užsitęsusi depresinė reakcija arba kiti emocijų ir elgesio sutrikimai” (Pasaulio sveikatos organizacija, 2011).

1.2.2. Naujausias adaptacijos sutrikimo apibrėžimas TLK-11

Adaptacijos sutrikimas apibrėžiamas Pasaulio Sveikatos Organizacijos. TLK-10 klasifikacija buvo kritikuojamas dėl klinikinio pritaikomumo ir kriterijų suprantamumo. Konstrukto, bei kriterijų atnaujinimo poreikis pritraukė mokslininkus iš Lietuvos, Šveicarijos, Vokietijos bei Izraelio atlikti tyrimus (Kazlauskas et al., 2017). Šiuose tyrimuose gauti rezultatai atsispindi naujoje TLK-11 versijoje. Naujoje versijoje kriterijų apibrėžimas pateikiamas specifiškiau. Apibrėžimas apibūdinamas, kaip neadaptyvios reakcijos į stresinį įvykį, nuolat tebevykstančius psychosocialinius sunkumus arba į stresą keliančias gyvenimo aplinkybes. Išskiriamos adaptacijos sutrikimo apibendrintos charakteristikos (Maercker et al., 2013):

1. Simptomai pasireiškia mėnesio eigoje įvykus stresoriui;
2. Ramybės neduoda įkyrios mintys pasireiškiančios perdėtu susirūpinimu, pasikartojančių minčių apie stresorių, nuolatinio mąstymu apie stresoriaus svarbą (angl. rumination);
3. Sunkumų prisitaikyti simptomai, iškyla prisitaikymo sunkumai (angl. failure to adapt), miego sutrikdymas, koncentravimosi sunkumai
4. Simptomai turi tendencija išsispręsti per 6 mėn. nebent stresorius trunka ilgesnį laiko tarpą;
5. Jei stresorius nesibaigia, simptomai gali tęstis ilgiau;
6. Simptomai turi būti susiję su reikšmingu distresu ar reikšmingu asmeninės, šeimos, socialinės, mokymosi, darbinės, arba kitos reikšmingos gyvenimo srities sutrikdymu.

Adaptacijos sutrikimo - naujas modulis (ADNM) buvo sukurtas TLK-11 adaptacijos sutrikimo diagnozei nustatyti. Jis pateikiamas kaip struktūrizuotas klinikinis interviu (Maercker et al., 2007) arba

savęs ataskaitos klausimynas. Pirmame skyriuje dalyvių prašoma pasirinkti iš stresą sukeliančių veiksnių (ūmių ir lėtinių gyvenimo įvykių), kurie buvo per pastaruosius metus, sąrašo ir nustatyti, kuris buvo ryškiausias ar labiausiai varginantis. Antrąjį skyrių sudaro 20 elementų, kurie sudaro šešis pakaitalus pagal TLK-11 kriterijus, susijusius su susidomėjimu darbu, nesugebėjimu prisitaikyti, vengimu, depresine nuotaika, nerimu ir impulsų sutrikimu. Bandymai patvirtinti ADNMM davė teigiamų rezultatų, o tyrimai rodo gerą diagnostinio specifiškumo ir jautrumo lygį (Kazlauskas et al., 2017). Kondensuotos ADNMM formos, tokios kaip ADNMM-8 ir ADNMM-4, taip pat parodė aukštą konvergencijos ir konstrukcijos pagrįstumą, kas rodo, kad jos siūlo alternatyvią atrankos priemonę, skirtą adaptacijos sutrikimo simptomams įvertinti, kuri yra vienodai galiojanti, bet trumpesnė (Zelvienė et al., 2017).

1.2.3. Adaptacijos sutrikimas DSM kvalifikacijoje

Jau pirmoje DSM-I klasifikacijoje buvo pateiktas panašus į adaptacijos sunkumus kategorija „laikinas situacinis sutrikdymas“ (angl. *transient situational disturbance*), kuri tiko asmenims, turintiems situacinių adaptacijos sunkumų (APA, 1952). Tuo tarpu terminas „adaptacijos sutrikimas“ pirmą kartą buvo pateiktas antroje DSM-II klasifikacijoje (APA, 1968). Pirminės adaptacinio sutrikimo reakcijos atspindėjo stiprų atsaką į aplinkos stresorius, tačiau vėliau, trečiajame DSM-III leidime (APA, 1980), stresinės reakcijos buvo apibūdinamos ne kaip stiprios, o kaip sukeliančios adaptacijos problemų. Bandant labiau susiaurinti šio sutrikimo apibrėžimą buvo išskirti subtipai – adaptacijos sutrikimas su depresija, adaptacijos sutrikimas su nerimu, adaptacijos sutrikimas su elgesio sutrikimais – toks suskirstymas išlieka ir DSM-5 klasifikacijoje (APA, 2013).

1.2.4. Adaptacijos sutrikimo problematika

DSM-5 ir ICD-11 adaptacijos sutrikimo diagnozės turi daug bendrumų. Pagal abi kriterijų grupes adaptacijos sutrikimo diagnozė nustatoma po to, kai nustatomas gyvenimo stresorius, ir jį galima diagnozuoti tik nesant kitos klinikinės diagnozės. Abi sistemos pristato adaptacijos sutrikimą kaip trumpalaikę būklę, DSM-5 teigdamas, kad simptomai turi išnykti ne ilgiau kaip šešis mėnesius po to, kai stresorius (ir jo pasekmės) išsisprendžia, o TLK-11 pripažindamas, kad simptomai linkę išnykti per šešis mėnesius, nebent stresorius išlieka ilgesnį laiką (O'Donnell et al., 2019). Tai pat tyrime minima, kad abejas kriterijų grupes papildomai pabrėžia emocinė kančia ir funkciniai sutrikimai. Tačiau diagnostinių kriterijų rinkiniai pagrindinėse srityse skiriasi. Dėl TLK-11 apibrėžimo būtina nustatyti reikšmingus asmeninio, profesinio ir (arba) socialinio funkcionavimo sutrikimus. TLK-11 taip pat reikalauja, kad

simptomai turėtų išryškėti per mėnesį nuo stresoriaus, o DSM-5 trijų mėnesių nuo stresorių pradžios laiką. Be to, DSM-5 patikslina, kad simptomai negali parodyti normalios ir kultūriškai tinkamos netekties, tuo tarpu TLK-11 to nemini. Reikšmingiausias skirtumas tarp diagnostinių apibrėžimų yra tas, kad TLK-11 reikalauja susirūpinimo stresoriais, nuolatinio mąstymo apie stresoriaus svarbą su pasikartojančiomis kankinančiomis mintimis. DSM-5 nepateikia jokių nurodymų, kokie simptomai gali sukelti nerimą. Empirinių tyrimų augimas paremia TLK-11 apibrėžimą. Tyrimas, atliktas per dvylika mėnesių, parodė, kad įkyrios mintys buvo vienas iš simptomų, numatančių adaptacijos sutrikimą (O'Donnell et al., 2016), ir tai patvirtino TLK-11 mintį, kad adaptacijos sutrikimui būdingas psichinis streso išibrovimas (ir susirūpinimas juo). Taip pat tyrime teigiama, kad „nesugebėjimas adaptuotis“ reakcija į stresorių (pvz., miego sutrikimai ar koncentracijos problemos), dėl kurio smarkiai pablogėja socialinė, tarpasmeninė, profesinė, švietimo ar kita veikla (Maercker et al., 2013). Tyrimai taip pat patvirtina, kad du pagrindiniai TLK-11 adaptacijos sutrikimo simptomai (nesugebėjimas prisitaikyti ir įkyrios mintys) sudaro tikslų adaptacijos sutrikimo simptomų modelį ir aukštą atitikimo lygį (Zelviene et al., 2017).

1.3. Patiriamo streso ir adaptacijos sutrikimo sąsajos

Maercker et al. (2017) pristatė adaptacijos sutrikimą kaip atsaką į stresą. Stresoriai iššaukia adaptacijos sutrikimo mechanizmus. Buvo remiamasi potrauminį stresą aiškinančiomis teorijomis bei moksliniais tyrimais, teoriniam adaptacijos sutrikimo mechanizmų pagrindimui. Toks sprendimas buvo priimtas atsižvelgiant, kad adaptacijos sutrikimas kaip ir potrauminio streso sutrikimas priklauso stresinių sutrikimų kategorijai. Autoriai išskiria stresinio įvykio intensyvumą, kaip pagrindinį skirtumą tarp adaptacijos sutrikimo ir potrauminio streso. Netikėtos, staigios grėsmės žmogaus gyvybei stresoriai, paprastai nėra susiję ir nepasireiškia taip intensyviai adaptacijos sutrikime.

1.4. Lietuvos policijos reforma ir jos galimas poveikis pareigūnų patiriamam stresui darbe

2015 metais, Lietuvoje buvo pradėta policijos reforma. Reforma buvo pradėta vykdyti palaipsniui. 2015 metais pradėtos reformos tikslas buvo padidinti reagavimo į gyventojų pranešimus operatyvumą ir policijos paslaugų pasiekiamumą. To pasekoje policijos darbo ataskaitos nurodo, kad buvo užtikrintas mažiausiai dviejų reagavimo ekipažų darbas kiekvieno policijos komisariato prižiūrime teritorijoje visą parą. 2016 metais policijos ataskaitos (Policijos veiklos apžvalga, 2017) duomenimis reformos tikslas buvo stengiamasi sudaryti sąlygas efektyvesnei ir kokybiškesnei policijos veiklai, todėl buvo atliekami struktūriniai ir veiklos organizavimo pakeitimai. Buvo panaikinti operatyvaus valdymo padaliniai, pajėgų valdymas vykdomas iš apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų. Panaikintos administravimo padalinių pareigybės, administravimo funkcijos vykdomos centralizuotai iš apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų. Sumažintas areštinių skaičius. Nuo 2016 m. sausio 1 d. pertvarkytas Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos veiklos organizavimas. Nuo 2016 m. sausio 1 d. panaikinta daugiau kaip 300 statutinių pareigybių.

Policijos veiklos organizavimo pakeitimų tikslas buvo ribotais ištekliais sudaryti sąlygas efektyvesnei ir skaidresnei policijos veiklai, teikiant paslaugas gyventojams, teigiamai užtikrinti visuomenės saugumą bei viešąją tvarką. Šių pakeitimų metu buvo panaikinti apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų struktūrinių policijos komisariatų operatyvaus valdymo padaliniai, pajėgų valdymas vykdomas iš apskrities vyriausiojo policijos komisariato. Pradėti vykdyti viešosios ir kriminalinės policijos veiklos organizavimo pakeitimai apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų viešosios ir kriminalinės policijos komisariatuose. Šie apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų viešosios ir kriminalinės policijos bendros veiklos organizavimo pakeitimai struktūriniuose komisariatuose iš esmės buvo vykdomi 2016 m. II pusmetį.

Padidėjo į įvykius pasirengusių reaguoti ekipažų skaičius ir pagerėjo reagavimo į įvykius laikas (nuo vidutiniškai 200 ekipažų 2016 m. pradžioje iki 300 ekipažų 2017 m. pradžioje). Remiantis pateiktais ataskaitos duomenimis policijos pareigūnų skaičius sumažėjo 7,1 proc. tačiau reaguojančių policijos pareigūnų skaičius išaugo.

Tokios Lietuvos generalinio komisaro įsakymo Nr. 5-V-534, reformos permainingos koregavo pareigūnų pareigybių aprašymus, į pareigybės įtraukiant naujas veiklos sritis, pvz., pareigūnai, kurie anksčiau atliko tik tiriamąjį kabinetinį darbą, dabar turi reaguoti į įvyki ir vyksti į iškvietimus. Tokie pareigybių keitimai galėjo neigiamai paveikti policijos pareigūnus, kelti papildomą darbo aplinkoje patiriamą stresą.

Reformos pokyčiai ir pasikeitusi policijos pareigūnų darbo specifika, buvo vienos pagrindinių priežasčių, dėl kurių buvo atliktas šis magistrinis darbas.

1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – nustatyti policijos pareigūnų patiriamo streso, trauminių įvykių ir adaptacijos sunkumų sąsajas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti kokius stresinius ir trauminius įvykius yra patyrę policijos pareigūnai.
2. Nustatyti policijos pareigūnų patiriamo streso sąsajas su pareigūnų darbo pobūdžiu, darbo stažu, pareigūnų lytimi ir amžiumi.
3. Nustatyti policijos pareigūnams būdingus adaptacijos sunkumus.
4. Įvertinti policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų sąsajas su pareigūnų darbo pobūdžiu, darbo stažu, pareigūnų lytimi ir amžiumi.
5. Nustatyti kaip policijos pareigūnų adaptacijos sutrikimo simptomų intensyvumą lemia išgyventi trauminiai ir stresiniai įvykiai bei darbe patiriamas stresas.

2. METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Magistro darbe buvo naudoti 211 dirbančių policijos pareigūnų duomenys. Tyrimo imtyje moterų (52,6 proc.) šiek tiek daugiau negu vyrų (46,9 proc.). Dalyvių amžius nuo 20 iki 58 (M=38,00; SD=9,613) metų. 112 iš jų buvo jaunuoliai ar jauni suaugę (18-40 m.), 85 – vidutinio amžiaus ar vyresni (41-58 m.), 14 policijos pareigūnų savo amžiaus nenurodė. Daugiau nei keturi penktadaliai policijos pareigūnų nurodė, kad gyvena mieste, mažiau nei penktadalis nurodė gyvenantys kaime. Tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų demografinės charakteristikos pateiktos 1 lentelėje.

Atsižvelgiant į darbo pobūdį, visi tyrimo dalyviai suskirstyti į tris grupes:

1. Patruluojantys atliekantys policijos pareigūnai;
2. Pareigūnai, dažniausiai atliekantys tiriamąjį darbą, tačiau, taip pat reaguojantys į gautus iškvietimus;
3. Policijos pareigūnai, atliekantys ofisnį darbą, kurie nereaguoja į iškvietimus.

Grupės sudarytos tyrimui remiantis 2016 m. organizavimo pakeitimais struktūriniuose komisariatuose, bei 2016m. lapkričio 4d. Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininko įsakymu Nr. 20-V-1024 “Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato 1-ojo veiklos skyriaus tyrėjo pareigybės aprašymas”. Poreikis sudaryti tokias grupes kilo dėl skirtingą darbo specifiką atliekančių policijos pareigūnų, galimai skirtingų patiriamų stresorių ir streso lygio.

1 lentelė. Tyrimo imties demografinės charakteristikos (N=211)

	Lytis		Amžius		Darbo stažas	
	Vyras N (%)	Moteris N (%)	18m.-40m. N (%)	41m- 58m N (%)	(≤ 20m.) N (%)	(≥ 21m.) N (%)
Visos imties	99 (46,9)	111 (52,6)	112 (53,1)	85 (40,3)	124 (58,8)	85 (40,3)
Patruluojantys policijos pareigūnai	24 (53,3)	21 (46,7)	11 (24,4)	29 (64,4)	14 (31,1)	31 (68,9)
Pareigūnai, dažniausiai atliekantys tiriamąjį darbą,			77	38	82	37

tačiau reaguojantys į gautus iškvietimus	43 (35.8)	76 (63.3)	(64.2)	(31.7)	(68.3)	(30.8)
Policijos pareigūnai, daugiausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą	29 (72.5)	11 (27.5)	21 (52.5)	17 (42.5)	24 (60)	16 (40)

Dauguma policijos pareigūnų turėjo aukštąjį išsilavinimą, šiek tiek daugiau nei penktadalis policijos pareigūnų tyrimo metu buvo įgiję aukštesnįjį arba neuniversitetinį išsilavinimą. Mažiau nei 5% policijos pareigūnų tyrimo nurodė tyrimo metu turintys vidurinį išsilavinimą ir tik mažiau nei 1% tyrimo metu nurodė nebaigtą aukštąjį ar esantys universiteto studentai, vienas tiriamasis savo išsilavinimo nenurodė. Beveik trys penktadaliai tyrimo dalyvių turėjo 20 metų ar trumpesnę darbo stažą tyrimo metu, kiek daugiau nei du penktadaliai tyrimo metu turėjo 21 metų ar ilgesnę darbo stažą, o 2 policijos pareigūnai darbo stažo nenurodė.

2.2. Tyrimo instrumentai

Magistro darbas yra Vilniaus Universiteto Psichotraumatologijos centro vykdyto mokslinių tyrimų projekto, platesnio tyrimo, „Patyrusių ir pradedančiųjų policijos pareigūnų patiriamas stresas ir įveika“ dalis kuriame naudojami psichologinio įvertinimo instrumentai. Pirmąją klausimyno dalį sudaro sociodemografinių klausimų paketo dalis, kurioje policijos pareigūnai pateikia informaciją apie savo lytį, amžių, šeimines padėtis, gyvenamąją vietą, tautybę, išsilavinimą, darbinę veiklą, darbo stažą, pajamas ir subjektyviai įvertina savo sveikatą. Toliau klausimyne pateikiamos žemiau aprašomos skalės skirtos įvertinti policijos pareigūnų adaptacijos sunkumus, patiriamus stresorius, trauminę patirtį, organizacinių ir darbinių veiksmų keliamą stresą policijos pareigūnams.

2.2.1. Gyvenimo įvykių sąrašas

Psichologinių traumų patirtis tyrime buvo vertinama naudojant gyvenimo įvykių sąrašas (angl. Life Event Checklist, toliau LEC). LEC klausimyną sudaro 18 teiginių, kurie įvardina potencialiai trauminius įvykius. LEC instrumentas sukurtas Nacionalinio potrauminio streso centro. Klausimynas skirtas įvertinti gyvenimo įvykius, kurie gali lemti potrauminio streso atsiradimą. Potencialiai trauminiai įvykiai apima tokias situacijas kaip fizinis smurtas patirtas vaikystėje, dalyvavimas kare, ginkluotas užpuolimas, staigi smurtinė mirtis (pvz. žmogžudystė, savižudybė), stichinės nelaimės ar gyvybei pavojingos ligos ir kita. Šioje metodikoje policijos pareigūnai yra prašomi pažymėti teiginius su kuriais

yra susidūrę per savo gyvenimą. Tiriamieji turėdavo atsakydami į teiginius pasirengdami vieną iš pateiktų variantų: „man nutiko“, „buvau liudininkas(ė)“, „sužinojau apie tai“, „nesu tikras“, „man nenutiko“. Tyrime naudoto gyvenimo įvykių sąrašo klausimyno Cronbach'o α koeficientas 0,77.

2.2.2. Adaptacijos sutrikimo sunkumų klausimynas

Adaptacijos sutrikimo sunkumus pagal TLK-11 kriterijus vertinti buvo naudojamas adaptacijos sutrikimo sunkumų klausimynas (ang. Adjustment Disorder – New Module 8). ADN-8 klausimynas sudarytas iš dviejų sąrašų: (1) stresorių sąrašo (toliau ADN-S); (2) simptomų sąrašo (toliau ADN-8). Šis klausimynas skirtas vertinti įvairius psichologinius stresorius, su kuriais tiriamieji susidūrę per pastaruosius 1-2 metus. ADN-S sudaro dviejų grupių teiginiai (1) ūmūs stresoriai (toliau ADN-ŪS), (2) lėtiniai stresoriai (toliau ADN-LS). Policijos pareigūnai buvo paprašyti nurodyti stresorius kuriuos patyrė per pastaruosius 1-2 metus ir kurie juos vis dar veikė tyrimo metu per pastaruosius 6 mėnesius. ADN-S įverčiai gali svyruoti nuo 0 iki 16. ADN-8 simptomų sąrašą sudaro 8 klausimai, atspindintys du pagrindinius ICD-11 adaptacijos sutrikimo simptomus: (1) įkyrios mintys (toliau ADN-ĮM), kaiketuri ADN-8 teiginiai matuoja nuolatinį rūpestį ir mintis, keliančius stresą (2) prisitaikymo sunkumai (toliau ADN-PS) matuojami kitais keturiais ADN-8 teiginiais vertinantnesugebėjimą prisitaikyti (adaptuotis) ir apima sunkumus atlikti kasdienės veiklas (sunkumus darbo vietoje, sunkumą susikaupti, miego sunkumus, bei atsiribojimą nuo artimųjų). Tiriamieji buvo paprašyti įvertinti kaip dažnai įvardinti simptomai jiems pasireiškia. Policijos pareigūnai buvo prašomi pasirinkti keturių balų skalėje: (1) niekada, (2) retai, (3) kartais, (4) dažnai. Bendras įvertis šioje skalėje yra visų balų suma, nuo 8 iki 32. Bendras įvertis yra ADN-8 skalėje pažymėtų atsakymų suma, o subskalių įverčiai apskaičiuojami sudėjus įkyrių minčių ir prisitaikymo sunkumų subskalėms priklausančių teiginių balus. Plačios apimties suaugusiųjų tyrime ADN-8 buvo adaptuota Lietuvos suaugusiųjų imtyje. ADN-8 struktūrinio validumo analizė patvirtino dviejų išskirtų faktorių – įkyrių minčių ir sunkumų prisitaikyti – tinkamumą vertinant adaptacijos sutrikimo reakcijas. Autorių gautas bendras vidinio suderinamumo koeficientas *Cronbach'o* $\alpha = 0,83$, įkyrių minčių subskalės *Cronbach'o* $\alpha = 0,85$, prisitaikymo sunkumų subskalės *Cronbach'o* $\alpha = 0,71$ (Kazlauskas et al., 2018). Trumpoji ADN-8 skalė pasirinkta tikslingai, šiame tyrime taip pat patikimai matuoja adaptacijos sutrikimo konstrukta (bendra Cronbacho $\alpha = 0,93$; (1) Įkyrių minčių subskalės Cronbacho $\alpha = 0,90$; (2) Prisitaikymo sunkumų subskalės Cronbacho $\alpha = 0,87$).

2.2.3. Policijos streso klausimynas

Policijos pareigūnų organizacinių veiksnių ir darbinių veiksnių sukeltam stresui įvertinti naudotas policijos streso klausimynas (ang. Police Stress Questionnaire, toliau PSQ). Klausimyną sudaro 40 teiginių, iš kurių 20 vertina organizacinių veiksnių (pvz. „jausmas, kad skirtingiems žmonėms taikomos skirtingos taisyklės“, „mokymų su nauja įranga trūkumas“) keliamą stresą policijos pareigūnams, o likę 20 teiginių vertina darbinių veiksnių (pvz. „su darbu susijusi veikla per išeigines“, „kritiniai įvykiai (grėsmės, konfliktai, sužeidimai, mirtys, užpuolimai)“). Policijos pareigūnų buvo prašoma įvertinti kiekvieną teiginį ir pažymėti kiek kiekvienas teiginys sukėlė streso per paskutinius 6 mėnesius. Atsakymų variantai pateikti septynbalėje, kur 1 reiškia „Visai nėra streso“, o 7 reiškia „didelis stresas“. Klausimynas taikytas Lietuvoje (Norkus, Dirvelytė, Karpenko, 2014), vertimas ir psichometrinių savybių patikrinimas atliktas atlikto tyrimo autorių, Cronbach's $\alpha > 0,90$. Yra gautas leidimas naudoti šį instrumentą policijos pareigūnų tyrimams iš lietuviškos versijos autorės S.Dirvelytės. Šiame tyrime naudotas policijos streso klausimyno subskalė patiriamo streso lygis darbe cronbach'o α koeficientas 0,97, Operacinių veiksnių keliamas streso lygis cronbach'o α koeficientas 0,94 ir Organizacinių veiksnių keliamo streso lygis cronbach'o α koeficientas 0,94.

2.3. Tyrimo eiga

Šio darbo autorius prisidėjo prie Vilniaus universiteto Psichotraumatologijos centro tyrėjų grupės vykdyto projekto „Patyrusių ir pradedančiųjų policijos pareigūnų patiriamas stresas ir įveika“. Autorius rinko duomenis Kauno apskrities ir Kauno miesto komisariatuose, kodavo ir analizavo gautus duomenis. Pasiėkus policijos pareigūnus įstaigose visų pirma buvo gaunamas tyrime dalyvaujančių pareigūnų informuotas sutikimas. Informuotame sutikime buvo pateikta informacija apie tyrimo tikslus, tyrimo anketos pildymo trukmę, konfidencialumą, kur bus naudojami tyrimo duomenys, kokia tyrimo nauda, galimybę bet kada nutraukti tyrimą, bei kontaktiniai duomenys norint pataisyti ar pasitraukti iš tyrimo. Tiriamajam sutikus dalyvauti tyrime, buvo prašoma tyrimo anketoje informuoto sutikimo skiltyje pasirašyti ir nurodyti tyrimo datą. Tyrime dalyvaujantys policijos pareigūnai buvo paskatinti susipažinti su informacija pateikta informuotame sutikime.

Prieš prasidedant tyrimui tyrėjų komanda įsitindavo, kad sąlygos tyrimui yra tinkamos (t.y. tyrimui tinkamas apšvietimas, nėra didelis pašalinio triukšmo lygis ir t.t.). Tyrėjų komandai įsitikinusi, kad aplinkos sąlygos tinkamos tyrimui, tyrimas buvo pradedamas mažose grupelėse asmeniškai. Tyrimo anketą popieriaus ir tušinuko principu pildė tyrime sutikę dalyvauti policijos pareigūnai, dalyvaujant

tyrėjams, kurie atsakydavo į tyrimo metu keliamus tiriamųjų klausimus. Policijos pareigūnams baigus pildyti tyrimo anketą, buvo padėkojama už dalyvavimą. Surinktus duomenis, tyrėjų komanda suvedavo į IBM SPSS Statistics programą Psichotraumatologijos centre, kuria naudojantis buvo atliekama rezultatų analizė.

2.4. Duomenų analizė

Tyrimo duomenys buvo analizuojami ir koduojami SPSS 24.0, programiniu paketu. Naudojant programą buvo apskaičiuota vienmatė aprašomoji (duomenų procentinės reikšmės, vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai) ir dvimatė palyginamoji duomenų analizė (dispersinė analizė (ANOVA), Studento T kriterijus, Pirsono koreliacijos koeficientas, Spirmeno koreliacijos koeficientas). Vertinant skalių vidinį suderintumą taikytas Cronbach'o alfa kriterijus. Tyrime pasirinktas pasikliautinumo lygmuo $P = 95$ proc., o reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$ tikrinant statistines hipotezes. Statistiškai reikšmingas skirtumas tarp grupių laikomas, kai p reikšmė buvo gauta mažesnė nei 0,05.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Policijos pareigūnų patiriami stresiniai ir trauminiai įvykiai

Pirmojo tyrimo uždavinio, kuriuo buvo siekiama nustatyti policijos pareigūnų patiriamus trauminius ir stresinius įvykius, rezultatus pristatyti pirmiausiai pateikdami policijos pareigūnų dažniausiai patiriamus trauminius įvykius, tada – dažniausius stresorius, patiriamus gyvenime, ir darbinius stresorius.

3.1.1 Trauminiai įvykiai su kuriais susiduria policijos pareigūnai

Išanalizavus vienmatę aprašomąją gyvenimo įvykių klausimyno statistiką, duomenys pateikti 2 lentelė.

2 lentelė. Trauminiai įvykiais su kuriais susidūrė policijos pareigūnai

Gyvenimo įvykių sąrašas	M (Min=0; Max=1)	SD
Stichinės nelaimės	0.09	0.281
Gaisras ar sprogimas	0.34	0.471
Eismo įvykis	0.63	0.485
Rimtas nelaimingas atsitikimas darbe, namuose ar laisvalaikio metu	0.34	0.476
Sąlytis su nuodingomis medžiagomis	0.08	0.266
Fizinis smurtas vaikystėje	0.20	0.402
Fizinis smurtas	0.40	0.491
Ginkluotas užpuolimas	0.12	0.320
Seksualinė prievarta vaikystėje	0.00	0.069
Seksualinis smurtas po 18 metų amžiaus	0.04	0.203
Kitas nenorimas ar nemalonus seksualinis patyrimas	0.06	0.233
Dalyvavimas mūšyje ar karo zonoje	0.01	0.098
Nelaisvė	0.01	0.098
Gyvybei pavojinga liga ar sužeidimas	0.21	0.407
Didelė kančia	0.19	0.391
Staigi, smurtinė mirtis	0.24	0.430
Staigi, netikėta artimo žmogaus mirtis	0.51	0.501
Sunkus sužeidimas, žala ar mirtis, jūsų sukelta kitam žmogui	0.01	0.098

Tyrimo rezultatai parodė, jog didžioji dalis policijos pareigūnų (91,4 proc.) per praėjusius vienerius metus susidūrė su bent vienu stresoriumi, vidutiniškai buvo nurodomi 2,90 stresoriai. Dažniausias trauminis įvykis su kuriuo tyrime dalyvavę policijos pareigūnai susidurdavo, buvo eismo įvykiai (M = 0,63, SD = 0,49), antras pagal dažnumą buvo nurodyta staigi netikėta artimo žmogaus mirtis (M = 0,51, SD = 0,50), trečias pagal dažnumą patirtas trauminis įvykis - fizinis smurtas (M = 0,40, SD = 0.49). Duomenys pateikti 2 lentelėje.

3.1.2. Stresiniai įvykiai, su kuriais susiduria policijos pareigūnai

Siekiant išsiaiškinti kiek konkrečių ūmių ir lėtinių stresorių išsakė tyrime dalyvavę policijos pareigūnai buvo naudota vienmatė aprašomoji statistika analizuojant ADN-8 klausimyno duomenis. Analizė parodė, kad artimojo mirtis buvo dažniausiai pasitaikantis ūmus stresorius - 12,8 proc. (n = 27), antras pagal dažnumą ūmus stresorius buvo persikraustymas - 8,5 proc. (n = 18), trečias dažniausiai pasitaikantis stresorius buvo nutrūkusi laisvalaikio veikla 7,6 proc. (n = 16). Sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo buvo dažniausiai pasitaikantis lėtinis stresorius - 39.4 proc. (n = 84), antras pagal dažnumą lėtinis stresorius – per daug/per mažai darbo - 29,9 proc. (n = 63), trečiasis lėtinis stresorius, kuris dažniausiai pasireiškia policijos pareigūnams yra konfliktai darbe (žr. 2 lentelėje).

3 lentelė. Adaptacijos stresoriai su kuriais susidūrė policijos pareigūnų

ADNM-S stresorių sąrašas	n	%
<i>Ūmūs stresoriai</i>		
Skyrybos/išsiskyrimas	15	7.1
Artimojo mirtis	27	12.8
Prisitaikymas prie išėjimo į pensiją	9	4.3
Persikraustymas	18	8.5
Rimta avarija	1	0.5
Nutrūkusi laisvalaikio veikla	16	7.6
Užpuolimas/ nusikaltimas	-	-
<i>Lėtiniai stresoriai</i>		
Konfliktai šeimoje	39	18.5
Konfliktai darbe	54	25.6

Konfliktai su kaimynais	3	1.4
Artimojo liga/slauga	32	15.2
Bedarbystė	4	1.9
Per daug/per mažai darbo	63	29.9
Sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo	84	39.8
Finansiniai sunkumai	41	19.4
Paties sunki liga	6	2.8

3.1.3. Darbiniai stresoriai, su kuriais susiduria policijos pareigūnai

Siekiant įvertinti kokius stresinius ir trauminius įvykius yra patyrę policijos pareigūnai buvo naudota vienmatė aprašomoji statistika. Gauti rezultatai rodo, kad policijos pareigūnams darbe daugiausiai streso kelia tokie stresoriai kaip nuolatiniai pokyčiai policijoje/padalinyje ($M= 4,32$, $SD = 19,00$), biurokratija ($M= 3,90$, $SD = 1,934$), perdėti reikalavimai ($M= 3,71$, $SD = 1,910$), darbuotojų trūkumas ($M= 3,60$, $SD = 1,867$) ir nevienodas darbo atsakomybės pasidalijimas ($M= 3,53$, $SD = 1,855$). Išsamesni duomenys pateikti lentelėje 3 priede.

3.2. Policijos pareigūnų patiriamo streso sąsajos su pareigūnų darbo pobūdžiu, darbo stažu, pareigūnų lytimi ir amžiumi

3.2.1. Stresinių įvykių paplitimas priklausomai nuo policijos pareigūnų lyties ir skirtingo darbo pobūdžio

Siekiant atsakyti į antrą uždavinį, pareigūnų patiriamą stresą ir trauminius įvykius įvertinome priklausomai nuo lyties ir skirtingo darbo pobūdžio, buvo analizuojama vienmatė aprašomoji statistika. Gauti duomenys pateikti lentelėje.

4 lentelė. *Stresinių įvykių pasiskirstymas*

ADNM-S stresorių sąrašas	Lytis				Darbo specifika					
	Vyrai		Moterys		1 grupė		2 grupė		3 grupė	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ūmūs stresoriai										
Skyrybos/išsiskyrimas	7	7.1	8	7.2	2	4.4	8	6.7	5	12.5
Artimojo mirtis	9	9.1	18	16.2	10	22.2	14	11.7	3	7.5

Prisitaikymas prie išėjimo į pensiją	6	6.1	3	2.7	4	8.9	3	2.5	-	-
Persikraustymas	7	7.1	11	9.9	2	4.4	11	9.2	4	10
Rimta avarija	1	1.0	-	-	-	-	-	-	1	2.3
Nutrūkusi laisvalaikio veikla	8	8.1	7	6.3	4	8.9	8	6.7	4	10
Lėtiniai stresoriai										
Konfliktai šeimoje	17	17.2	22	19.8	8	17.8	24	20	6	15
Konfliktai darbe	26	26.3	28	25.2	10	22.2	28	23.3	14	35
Konfliktai su kaimynais	1	1.0	2	1.8	1	2.2	2	1.7	-	-
Artimojo liga/slauga	11	11.1	21	18.9	7	15.6	20	16.7	4	10
Bedarbystė	2	2.0	2	1.8	-	-	4	3.3	-	-
Per daug/per mažai darbo	36	36.4	27	24.3	9	20	41	34.2	12	30
Sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo										
Sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo	40	40.4	43	38.7	11	24.4	58	48.3	13	32.5
Finansiniai sunkumai	23	23.2	17	15.3	12	26.7	13	10.8	13	32.5
Paties sunki liga	3	3.0	3	2.7	3	6.7	1	0.8	2	5

Pastaba: 1 grupė - Patrulinuojantys policijos pareigūnai; 2 grupė - Pareigūnai, dažniausiai atliekantys tiriamąjį darbą, tačiau, taip pat reaguojantys į gautus iškvietimus; 3 grupė - Policijos pareigūnai, atliekantys ofisnį darbą.

Iš gautų rezultatų galime matyti, kad tiek vyrams, tiek moterims dažniau pasitaiko lėtiniai stresoriai, nei ūmūs. Dažniausiai vyrams pasitaikantys stresoriai: sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo, per daug/per mažai darbo, konfliktai darbe bei finansiniai sunkumai. Moterims dažniausiai pasitaikantys stresoriai: sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo, konfliktai darbe, per daug/per mažai darbo bei konfliktai šeimoje.

Patrulinuojantys policijos pareigūnai daugiausia nurodo finansinius sunkumus, sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo, artimojo mirtis, konfliktai darbe patiriamų stresorių. Pareigūnai, dažniausiai atliekantys tiriamojo pobūdžio darbą, tačiau, reikalui esant, reaguojantys į gautus iškvietimus

dažniausiai nurodo sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo, per daug/per mažai darbo, konfliktai darbe, konfliktai šeimoje. Policijos pareigūnai, daugiausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą daugiausia nurodo konfliktai darbe, finansiniai sunkumai, sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo, per daug/per mažai darbo.

3.2.2. Darbe patiriamo streso lygio paplitimas priklausomai nuo policijos pareigūnų lyties ir skirtingo darbo pobūdžio

Siekiant palyginti policijos darbe daugiausiai stresą keliančių veiksnių pasiskirstymą tarp lyčių ir skirtingą darbo pobūdį atliekančių policijos pareigūnų, analizuojama vienmatė aprašomoji statistika. Duomenys pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. *Policijos darbe stresą keliančių veiksnių pasiskirstymas priklausomai nuo pareigūno lyties ir darbo pobūdžio*

PSQ stresorių sąrašas	Lytis				Darbo specifika					
	Vyrai		Moterys		1 grupė		2 grupė		3 grupė	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Nuolatiniai pokyčiai policijoje/ padalinyje	4,36	1,851	4,28	1,953	3,78	1,717	4,50	1,925	4,38	1,904
Biurokratija	4,00	1,938	3,80	1,932	3,49	1,632	4,08	1,916	3,93	2,018
Darbuotojų trūkumas	3,85	1,820	3,72	1,962	3,44	1,645	3,78	1,883	3,70	2,015
Perdėti reikalavimai	3,68	1,867	3,57	1,848	3,32	1,827	3,75	1,790	3,68	1,966
Popierizmas	3,55	1,763	3,37	1,730	3,31	1,917	3,51	1,859	3,58	2,011

Pastaba: 1 grupė - Patruliuojantys policijos pareigūnai; 2 grupė - Pareigūnai, dažniausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą, tačiau, reikalui esant, reaguojantys į gautus iškvietimus; 3 grupė - Policijos pareigūnai, daugiausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą, kuris nesusijęs su žvalgybine veikla, reagavimu į iškvietimus.

Iš gautų rezultatų galima matyti, kad visoms trimis grupėms daugiausiai streso kelia nuolatiniai pokyčiai policijoje/ padalinyje. Tačiau analizuojant daugiau stresorių paaiškėja, kad skirtingą darbo pobūdį dirbantiems pareigūnams daugiausiai streso kelia skirtingi veiksniai. Patruliuojantiems policijos pareigūnams daugiausiai streso kelia nevienodas darbo atsakomybės pasidalijimas; jausmas, kad skirtingiems žmonėms taikomos skirtingos taisyklės. Pareigūnams, dažniausiai atliekantiems kabinetinio pobūdžio darbą, tačiau, reikalui esant, reaguojantiems į gautus iškvietimus daugiausiai streso kelia biurokratija; perdėti reikalavimai. O pareigūnams, daugiausiai atliekantiems kabinetinio pobūdžio darbą, kuris nesusijęs su žvalgybine veikla, reagavimu į iškvietimus, daugiausiai streso kelia perdėti

reikalavimai; darbuotojų trūkumas. Iš gautų rezultatų galima matyti, kad tiek vyrams, tiek moterims daugiausiai streso kelia nuolatiniai pokyčiai policijoje/ padalinyje, biurokratija ir perdėti reikalavimai. Tačiau vyrams daugiau streso kelia popierizmas ir darbuotojų trūkumas, o moterims - nevienodas darbo atsakomybės pasidalijimas ir jausmas, kad organizacija nuolat tave išbanda.

Iš gautų rezultatų galima matyti, kad tiek vyrams, tiek moterims daugiausiai streso kelia nuolatiniai pokyčiai policijoje/padalinyje, biurokratija ir perdėti reikalavimai. Tačiau vyrams daugiau streso kelia popierizmas ir darbuotojų trūkumas, o moterims - nevienodas darbo atsakomybės pasidalijimas ir jausmas, kad organizacija nuolat tave išbanda.

3.2.3. Trauminių įvykių paplitimas priklausomai nuo policijos pareigūnų lyties ir darbo pobūdžio

Siekiant palyginti patirtų trauminių įvykių pasiskirstymą tarp lyčių ir skirtingą darbo pobūdį atliekančių policijos pareigūnų, analizuojama vienmatė aprašomoji statistika.

6 lentelė. *Daugiausiai policijos darbe streso keliančių veiksnių pasiskirstymas priklausomai nuo pareigūno lyties ir darbo pobūdžio*

Gyvenimo įvykių sąrašas	Lytis		Darbo specifika							
	Vyrai		Moterys		1 grupė		2 grupė		3 grupė	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Stichinės nelaimės	0.12	0.328	0.06	0.229	0.13	0.334	0.07	0.252	0.08	0.267
Gaisras ar sprogimas	0.37	0.485	0.33	0.471	0.41	0.497	0.37	0.485	0.21	0.409
Eismo įvykis	0.69	0.465	0.57	0.498	0.68	0.471	0.63	0.484	0.59	0.498
Rimtas nelaimingas atsitikimas darbe, namuose ar laisvalaikio metu	0.38	0.489	0.30	0.460	0.42	0.499	0.33	0.471	0.32	0.474
Sąlytis su nuodingomis medžiagomis	0.11	0.316	0.05	0.209	0.13	0.344	0.05	0.220	0.10	0.304
Fizinis smurtas vaikystėje	0.19	0.397	0.20	0.403	0.29	0.458	0.24	0.427	0.03	0.160
Fizinis smurtas	0.55	0.500	0.27	0.447	0.52	0.505	0.37	0.485	0.40	0.496

Ginkluotas užpuolimas	0.16	0.370	0.06	0.247	0.16	0.367	0.11	0.314	0.10	0.304
Seksualinė prievarta vaikystėje	0.00	0.000	0.00	0.000	0.00	0.000	0.01	0.092	0.00	0.000
Seksualinis smurtas po 18 metų amžiaus	0.02	0.141	0.06	0.229	0.00	0.000	0.07	0.251	0.03	0.158
Kitas nenorimas ar nemalonus seksualinis patyrimas	0.03	0.172	0.07	0.262	0.02	0.149	0.08	0.266	0.05	0.221
Dalyvavimas mūšyje ar karo zonoje	0.01	0.101	0.00	0.000	0.00	0.000	0.02	0.129	0.00	0.000
Nelaisvė	0.00	0.000	0.01	0.096	0.00	0.000	0.02	0.129	0.00	0.000
Gyvybei pavojinga liga ar sužeidimas	0.22	0.414	0.19	0.396	0.34	0.479	0.19	0.398	0.10	0.304
Didelė kančia	0.16	0.372	0.21	0.410	0.20	0.408	0.19	0.397	0.15	0.362
Staigi, smurtinė mirtis	0.25	0.435	0.23	0.424	0.38	0.492	0.24	0.426	0.15	0.366
Staigi, netikėta artimo žmogaus mirtis	0.54	0.501	0.50	0.502	0.64	0.484	0.47	0.501	0.48	0.506
Sunkus sužeidimas, žala ar mirtis, jūsup sukelta kitam žmogui	0.01	0.101	0.01	0.096	0.00	0.000	0.00	0.000	0.03	0.158

Pastaba: SD - standartinis nuokrypis. 1 grupė - Patruliuojantys policijos pareigūnai; 2 grupė - Pareigūnai, dažniausiai atliekantys tiriamąjį darbą, tačiau, taip pat reaguojantys į gautus iškvietimus; 3 grupė - Policijos pareigūnai, atliekantys ofisnį darbą.

Iš gautų rezultatų galima matyti, kad dažniausiai nurodomi patirti trauminiai įvykiai vyrams buvo: eismo įvykis, fizinis smurtas, staigi, netikėta artimo žmogaus mirtis. O moterys dažniausiai nurodydavo: staigi, netikėta artimo žmogaus mirtis, eismo įvykis, rimtas nelaimingas atsitikimas darbe.

Patruliuojantys policijos pareigūnai daugiausia nurodo eismo įvykis, staigi, netikėta artimo žmogaus mirtis, fizinis smurtas. Pareigūnai, dažniausiai atliekantys tiriamojo pobūdžio darbą, tačiau, reikalui esant, reaguojantys į gautus iškvietimus nurodo staigi, netikėta artimo žmogaus mirtis, fizinis smurtas, eismo įvykis. Policijos pareigūnai, daugiausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą daugiausia nurodo staigi, netikėta artimo žmogaus mirtis, eismo įvykis, fizinis smurtas.

3.2.4. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su darbo pobūdžiu

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai skiriasi stresorių ir trauminių įvykių pasiskirstymas tarp skirtingą darbo specifiką atliekančių policijos pareigūnų, buvo taikoma vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA. (7 lentelė).

7 lentelė. Adaptacijos stresorių, darbe patiriamų streso lygio ir trauminių įvykių palyginimas su darbo pobūdžiu.

	Darbo specifika	M	SD	F	df	p
ADNM-S	Patruliuojantys policijos pareigūnai	1.844	1.731	0.122	2	0.885
	Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	1.958	1.595			
	Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	2.025	2.081			
ADNM-S LS	Patruliuojantys policijos pareigūnai	1.356	1.525	0.498	2	0.609
	Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	1.592	1.344			
	Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	1.600	1.499			
ADNM-S ŪS	Patruliuojantys policijos pareigūnai	0.489	0.626	0.510	2	0.602
	Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	0.367	0.647			
	Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	0.425	0.931			
	Patruliuojantys policijos pareigūnai	2,51	1,064			

Patiriamo darbe lygis	streso	Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	2,82	1,086			
		Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	2,79	1,121			
Operacinių veiksmų keliamas streso lygis		Patruliuojantys policijos pareigūnai	2,33	1,154	0,678	2	0,509
		Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	2,57	1,094			
		Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	2,54	1,103			
		Patruliuojantys policijos pareigūnai	2,74	1,068	1,399	2	0,249
Organizacinių veiksmų keliamo streso lygis		Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	3,09	1,182			
		Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	3,03	1,239			
Gyvenimo sąrašas	įvykių	Patruliuojantys policijos pareigūnai	1,89	1,709	0,101	2	0,904
		Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	2,00	1,635			
		Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	2,05	2,062			

Pastaba. ADNМ-S - ADNМ-8 bendras žymėtų stresorių skaičius; ADNМ-S ŪS - ADNМ-S ūmių stresorių skaičius; ADNМ-S LS - ADNМ-S lėtinių stresorių skaičius. Ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$

Analizuojant gautus rezultatus matome, kad tiek darbe patiriamo, tiek operacinių veiksmų lemiamo, tiek organizacinių veiksmų lemiamo streso daugiausiai patiria pareigūnai, dažniausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą, tačiau, reikalui esant, reaguojantys į gautus iškvietimus, o mažiausiai - patruliuojantys policijos pareigūnai. Tačiau remiantis gautais rezultatais, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingą darbo pobūdį dirbančių pareigūnų patiriamo streso lygio nenustatyta. Galima teigti, kad skirtingą darbo pobūdį dirbantys pareigūnai patiria panašų streso lygį darbe, tiek lemiamą operacinių, tiek organizacinių veiksmų. Stresinių įvykių palyginimą su darbo specifika, gauti rezultatai rodo, kad įkyrių minčių ($M = 7,63$, $SD = 3,33$) ir prisitaikymo sunkumų ($M = 7,15$, $SD = 3,03$) daugiausiai nurodo policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą. Daugiausiai lėtiniais stresoriais ($M = 1,60$, $SD = 0,24$) taip pat susiduria policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą. Ūmių stresorių ($M = 0,49$, $SD = 0,63$) daugiausiai išsakė patruliuojantys policijos pareigūnai. Statistiškai reikšmingai

skirtumų neišryškėjo. Atsižvelgiant į trauminių įvykių vidurkius matome, kad daugiausia įvykių nurodė ofisinį darbą atliekantys policijos pareigūnai, o mažiausiai patruliuojantį darbą atliekantys policijos pareigūnai.

3.2.5. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su darbo stažu

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai skiriasi patiriamo streso ir trauminių įvykių lygis tarp skirtingą darbo stažą turinčių pareigūnų, buvo taikytas Pirsono koreliacijos koeficientas. Gauti rezultatai pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. Stresinių ir trauminių įvykių bei darbe patiriamo streso lygio palyginimas su darbo stažu.

		r	P
Darbo stažas	ADNM-S	-0.029	0.681
	ADNM-S ŪS	-0.051	0.463
	ADNM-S LS	-0.010	0.889
	Patiriamo streso darbe lygis	-0,048	0,517
	Operacinių veiksnių keliamas streso lygis	-0,061	0,404
	Organizacinių veiksnių keliamo streso lygis	-0,022	0,763
	Trauminių įvykių kiekis	-0,041	0,558

Pastaba. ADNM-S - bendras ADNM-8 stresinių įvykių skaičius; ADNM-S ŪS - ADNM-S ūmių stresorių skaičius; ADNM-S LS - ADNM-S lėtinių stresorių skaičius. Ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$

Iš gautų rezultatų galima matyti, kad skirtingą darbo stažą turinčių pareigūnų patiriamo streso lygis statistiškai reikšmingai nesiskiria. Taigi, galima teigti, kad skirtingą darbo stažą turintys pareigūnai patiria panašų streso lygį darbe, tiek lemiamą operacinių, tiek organizacinių veiksnių. Skirtingą darbo stažą turinčių policijos pareigūnų adaptacijos stresoriai reikšmingai nesiskiria, tiek ūmių, tiek lėtinių. Taigi, galima teigti, kad skirtingą darbo stažą turintys pareigūnai patiria panašų adaptacijos streso lygį. Skirtingą darbo stažą turinčių policijos trauminių įvykių lygis statistiškai reikšmingai nesiskiria. Tai galima teigti, kad skirtingą darbo stažą turintis policijos pareigūnai patiria panašų skaičių trauminių įvykių.

3.2.6. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su amžiumi

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai skiriasi policijos pareigūnų patiriamas streso ir trauminiai įvykių lygis su policijos pareigūnų amžiaus, buvo taikytas Pirsono koreliacijos koeficientas(9 lentelė).

9 lentelė. Stresinių ir trauminių įvykių bei darbe patiriamo streso lygio palyginimas su amžiumi.

	r	P
Amžius ADNM-S	-0.036	0.611
ADNM-S ŪS	-0.037	0.603
ADNM-S LS	-0.026	0.719
Policijos darbe patiriamas stresas	-0.052	0.494
Operacinių veiksnių keliamas streso lygis	-0.058	0.436
Organizacinių veiksnių keliamas streso lygis	-0.028	0.704
Trauminių įvykių kiekis	0.077	0.306

Pastaba. ADNM-S - ADNM-8 bendras žymėtų stresorių skaičius; ADNM-S ŪS - ADNM-S ūmių stresorių skaičius; ADNM-S LS - ADNM-S lėtinių stresorių skaičius. Ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$

Iš gautų rezultatų galima matyti, kad skirtingo amžiaus policijos pareigūnų patiriamo streso lygis statistiškai reikšmingai nesiskiria. Taigi, galima teigti, kad skirtingo amžiaus policijos pareigūnai patiria panašų streso lygį darbe, tiek lemiamą operacinių, tiek organizacinių veiksnių. Skirtingo amžiaus policijos pareigūnų adaptacijos stresoriai reikšmingai nesiskiria, tiek ūmiūs, tiek lėtiniai. Taigi, galima teigti, kad skirtingo amžiaus policijos pareigūnai patiria panašų adaptacijos streso lygį. Skirtingo amžiaus policijos pareigūnų trauminių įvykių lygis statistiškai reikšmingai nesiskiria. Tai galima teigti, kad skirtingo amžiaus policijos pareigūnai patiria panašų skaičių trauminių įvykių.

3.2.7. Policijos pareigūnų stresinių įvykių, darbe patiriamo streso lygio ir trauminių įvykių ryšys su lytimi

Siekiant išsiaiškinti stresorių ir trauminių įvykių ryšį su lytimi buvo naudotas Stjudento-t kriterijus paskaičiuoti vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai (10 lentelė).

10 lentelė. Stresinių ir trauminių įvykių bei darbe patiriamo streso palyginimas su lytimi.

	Lytis	M	SD	t	p
ADNM-S	Vyrai	1.99	1.753	0.334	0.739
	Moterys	1.90	1.719		
ADNM-S ŪS	Vyrai	0.38	0.752	-0.408	0.684

	Moterys	0,42	0,654		
ADNM-S LS	Vyrai	1,61	1,369	0,606	0,545
	Moterys	1,49	1,476		
Policijos darbe patiriamas stresas	Vyrai	2,75	1,056	-0,112	0,911
	Moterys	2,77	1,235		
Operacinių veiksnių keliamas streso lygis	Vyrai	2,47	1,081	-0,744	0,458
	Moterys	2,60	1,246		
Organizacinių veiksnių keliamas streso lygis	Vyrai	3,03	1,146	0,159	0,874
	Moterys	3,00	1,281		
Trauminių įvykių skaičius	Vyrai	3,83	2,980	1,768	0,079
	Moterys	3,12	2,630		

Pastaba. ADNM-S - ADNM-8 bendras žymėtų stresorių skaičius; ADNM-S ŪS - ADNM-S ūmių stresorių skaičius; ADNM-S LS - ADNM-S lėtinių stresorių skaičius. Ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$

Atlikta analizė parodė, kad bendras adaptacijos stresorių kiekis tarp vyrų ($M = 1,99$, $SD = 1,75$) ir moterų ($M = 1,91$, $SD = 1,72$) statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($t = 0,33$, $p = 0,74$). Ūmių stresorių kiekis tarp vyrų ($M = 0,38$, $SD = 0,75$) ir moterų ($M = 0,42$, $SD = 0,65$) statistiškai reikšmingai nesiskyrė ($t = 0,33$, $p = 0,64$). Patirti lėtiniai stresoriai, taip pat nesiskyrė tarp lyčių ($t = 0,61$, $p = 0,55$). Atlikta analizė taip pat atskleidė, kad lėtinių stresorių tiek vyrai ($M = 1,61$, $SD = 1,37$), tiek moterys ($M = 1,49$, $SD = 1,48$) nurodė patyrę vidutiniškai daugiau negu ūmių stresorių (vyrai $M = 0,38$, $SD = 0,75$; moterys $M = 0,42$, $SD = 0,65$).

Analizės rezultatai parodo, kad vyrai nežymiai patiria didesnę stresą, keliamą organizacinių veiksnių ($M = 3,03$, $SD = 1,15$). Tuo tarpu moterys nurodo patiriančios daugiau bendro darbe patiriamo streso ($M = 2,77$, $SD = 1,24$) ir operacinių veiksnių ($M = 2,60$, $SD = 1,25$). Tačiau remiantis gautais rezultatais, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp lyčių lygis nenustatytas ($p > 0,05$).

Analizė taip pat rodo, kad vyrai nežymiai daugiau nurodo trauminių įvykių ($M = 3,83$, $SD = 2,980$) negu moterys ($M = 3,12$, $SD = 2,630$). Tačiau remiantis gautais rezultatais, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp lyčių lygis nenustatytas ($p > 0,05$).

3.3. Policijos pareigūnų patiriami adaptacijos sunkumai

3.3.1 Adaptacijos sunkumų paplitimas

Siekiant atsakyti į 3 uždavinį, policijos pareigūnų patiriamiems adaptacijos sunkumams įvertinti buvo analizuojama vienmatė aprašomoji statistika. Gauti duomenys pateikti lentelėje.

11 lentelė. Adaptacijos sunkumų pasiskirstymas

	Viso		Darbo specifika						Lytis			
			1 grupė		2 grupė		3 grupė		Vyrų		Moterys	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
ADNM-8	14.25	5.454	13.79	5.326	14.23	5.261	14.82	6.265	13.66	5.250	14.73	5.600
ADNM-ĮM	7.42	2.978	7.33	2.969	7.42	2.901	7.63	3.333	7.09	2.814	7.70	3.101
ADNM-PS	6.88	2.803	6.57	2.952	6.85	2.630	7.15	3.031	6.56	2.619	7.14	2.943

Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė; SD - standartinis nuokrypis. 1 grupė - Patruliuojantys policijos pareigūnai; 2 grupė - Pareigūnai, dažniausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą, tačiau, reikalui esant, reaguojantys į gautus iškvietimus; 3 grupė - Policijos pareigūnai, daugiausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą, kuris nesusijęs su žvalgybine veikla, reagavimu į iškvietimus.

Gauti duomenys rodo, kad policijos pareigūnai daugiau nurodo įkyrių minčių sunkumų ($M = 7,42$, $SD = 2,978$), nei prisitaikymo sunkumų ($M = 6,88$, $SD = 2,803$). Vyrų nurodo mažiau tiek įkyrių minčių ($M = 7,33$, $SD = 2,969$, tiek prisitaikymo sunkumų ($M = 6,57$, $SD = 2,952$), nei moterys (ĮM $M = 7,42$, $SD = 2,901$, PS $M = 6,85$, $SD = 2,630$). Patruliuojantys policijos pareigūnai nurodo daugiau prisitaikymo sunkumų ($M = 7,15$, $SD = 3,031$), nei tiriamąjį darbą, bei kabinetinį darbą atliekantys policijos pareigūnai. Policijos pareigūnai, daugiausiai atliekantys kabinetinio pobūdžio darbą nurodo daugiau įkyrių minčių sunkumų ($M = 7,70$, $SD = 3,101$), nei patruliuojantį ar tiriamąjį darbą atliekantys policijos pareigūnai.

3.3.2. Veiksniai keliantys didesnę adaptacijos sunkumų lygį

Įvertinti, kurie įkyrių minčių ar prisitaikymo sunkumai kelia daugiau adaptacijos sunkumų. Buvo naudojamas porinis t kriterijus.

12 lentelė. Įkyrių minčių ir prisitaikymo adaptacijos sunkumų lygio skirtumai

	M	SD	t	p
ADNM-ĮM	7,43	2,983	4,967	0,000
ADNM-PS	6,82	2,740		

Pastaba. ADNМ-ІМ - ADNМ-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNМ-PS - ADNМ-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. Ryšys laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,05$. Statistiškai reikšmingas ryšys paryškintas.

Remiantis įkyrių minčių ir prisitaikymo sunkumų subskalių vidurkiais, galima teigti, kad statistiškai reikšmingai ($p > 0,00$) įkyrių minčių subskalė kelia daugiau adaptacijos sunkumų policijos pareigūnams.

13 lentelė. Įkyrių minčių ir prisitaikymo adaptacijos sunkumų lygio skirtumai

	Vyrai				Moterys			
	M	SD	t	p	M	SD	t	p
ADNM-ІМ	7,09	2,814	3,566	0,001	7,43	3,112	3,512	0,001
ADNM-PS	6,57	2,628			7,02	2,832		

Pastaba. ADNМ-ІМ - ADNМ-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNМ-PS - ADNМ-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. Ryšys laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,05$. Statistiškai reikšmingas ryšys paryškintas.

Remiantis įkyrių minčių ir prisitaikymo sunkumų subskalių vidurkiais, galima teigti, kad statistiškai reikšmingai ($p > 0,00$) įkyrių minčių subskalė kelia daugiau adaptacijos sunkumų policijos pareigūnams tiek vyrams, tiek moterims.

14 lentelė. Įkyrių minčių ir prisitaikymo adaptacijos sunkumų lygio skirtumai

Darbo pobūdis	ADNM-ІМ				ADNM-PS			
	M	SD	t	p	M	SD	t	p
Patruliuojantys policijos pareigūnai	7,33	2,369	2,692	0,010	6,45	2,760	2,692	0,010
Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	7,42	2,901	3,669	0,000	6,84	2,631	3,669	0,000
Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	7,67	3,367	2,399	0,021	7,15	3,031	2,399	0,021

Pastaba. ADNМ-ІМ - ADNМ-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNМ-PS - ADNМ-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. Ryšys laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,05$. Statistiškai reikšmingas ryšys paryškintas.

Remiantis įkyrių minčių ir prisitaikymo sunkumų subskalių vidurkiais, galima teigti, kad statistiškai reikšmingai ($p > 0,00$) įkyrių minčių subskalė kelia daugiau adaptacijos sunkumų patruliuojantys policijos pareigūnams. Taip pat, galima teigti, kad statistiškai reikšmingai ($p > 0,00$) įkyrių minčių subskalė kelia daugiau adaptacijos sunkumų tiriamąjį darbą atliekantiems pareigūnams, reaguojantiems į iškvietimus ir policijos pareigūnams atliekantiems ofisinį darbą ($p > 0,00$).

3.4. Policijos pareigūnams būdingi adaptacijos sunkumai

3.4.1. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su darbo specifika

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai skiriasi adaptacijos sunkumų pasiskirstymas tarp skirtingą darbo pobūdį turinčių policijos pareigūnų, buvo taikoma vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA (15 lentelė).

15 lentelė. Adaptacijos sunkumų palyginimas su darbo specifika.

	Darbo specifika	M	SD	F	df	p
ADNM-ĮM	Patruliuojantys policijos pareigūnai	7.33	2.969	0.104	2	0.902
	Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	7.42	2.901			
	Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	7.63	3.333			
ADNM-PS	Patruliuojantys policijos pareigūnai	6.57	2.952	0.458		0.633
	Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai, reaguojantys į iškvietimus	6.85	2.630			
	Policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą	7.15	3.031			

*Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. * ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$*

Išanalizavus vienmatę aprašomąją adaptacijos sutrikimo atsakymų ir adaptacijos stresorių palyginimą su darbo specifika, gauti rezultatai rodo, kad įkyrių minčių ($M = 7,63$, $SD = 3,33$) ir prisitaikymo sunkumų ($M = 7,15$, $SD = 3,03$) daugiausiai nurodo policijos pareigūnai atliekantys

kabinetinį darbą. Tačiau remiantis gautais rezultatais, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp darbo pobūdžio nenustatytas abejose adaptacijos sunkumų subskalėse ($p > 0,050$)

3.4.2. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su darbo stažu

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai skiriasi adaptacijos sunkumų koreliacija su skirtingą darbo patirtį turinčių pareigūnų, buvo taikytas Pirsono koreliacijos koeficientas. (16 lentelė)
16 lentelė. *Adaptacijos sunkumų palyginimas priklausomai nuo darbo stažo.*

		r	P
Darbo stažas	ADNM-8	0.080	0.257
	ADNM-ĮM	0.050	0.479
	ADNM-PS	0.108	0.121

*Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. * ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$*

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingo ryšio tarp skirtingą darbo stažą turinčių policijos pareigūnų ir adaptacijos sunkumų nėra. Galima teigti, kad skirtingą darbo stažą turintys policijos pareigūnai susiduria su panašiu skaičiumi adaptacijos sunkumų, tiek įkyrių minčių subskalėje, tiek prisitaikymo sunkumų subskalėje.

3.4.3. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su amžiumi

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai skiriasi adaptacijos sunkumai priklausant nuo policijos pareigūnų amžiaus, buvo taikytas Pirsono koreliacijos koeficientas. (17 lentelė)

17 lentelė. *Adaptacijos sunkumų palyginimas su amžiumi.*

		r	P
Amžius	ADNM-8	0.071	0.328
	ADNM-ĮM	0.052	0.474
	ADNM-PS	0.089	0.215

*Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. * Ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$*

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingo ryšio tarp amžiaus ir adaptacijos sunkumų nėra. Galima teigti, kad skirtingą darbo stažą turintys policijos pareigūnai susiduria su panašiu skaičiumi adaptacijos sunkumų, tiek įkyrių minčių subskalėje, tiek prisitaikymo sunkumų subskalėje.

3.4.4. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su lytimi

Siekiant išsiaiškinti adaptacijos sunkumų paplitimą tarp lyčių buvo naudotas Stjudento-t kriterijus paskaičiuoti vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai (18 lentelė).

18 lentelė. Adaptacijos sunkumų palyginimas priklausomai nuo lyties

	Lytis	M	SD	t	p
ADNM-8	Vyrai	13.66	5.250	-1.396	0.164
	Moterys	14.73	5.600		
ADNM-ĮM	Vyrai	7.09	2.814	-1.448	0.149
	Moterys	7.70	3.101		
ADNM-PS	Vyrai	6.56	2.619	-1.501	0.135
	Moterys	7.14	2.943		

Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė; * $p < 0,05$.

Atlikta analizė parodė, įkyrių minčių subskalė tarp vyrų ($M = 7,09$, $SD = 2,81$) ir moterų ($M = 7,70$, $SD = 3,10$) skirtumas statistiškai nebuvo reikšmingas ($t = -1,45$, $p = 0,15$). Patirti prisitaikymo sunkumai, taip pat nesiskyrė tarp lyčių ($t = -1,50$, $p = 0,14$). Atlikta analizė taip pat atskleidė, kad įkyrių minčių subskalė tiek pas vyrus ($M = 7,09$, $SD = 2,81$), tiek pas moteris ($M = 7,70$, $SD = 3,10$) labiau išreikšta, nei prisitaikymo sunkumų (vyrai $M = 6,56$, $SD = 2,62$; moterys $M = 7,14$, $SD = 2,94$).

3.5. Policijos pareigūnų adaptacijos sutrikimo simptomų sąsajos su patirtais trauminiais ir stresiniais įvykiais

3.5.1. Adaptacijos sunkumų ir stresinių įvykių ryšys

Šiam uždaviniui įgyvendinti naudota Pearson koreliacija, gauti rezultatai pateikti 16-oje lentelėje. Rastas teigiamas ryšys ADNM – 8 skalės ir jos subskalių ($r = 0,957$, $r = 0,949$), bei bendro stresorių skaičiaus, su ūmių ($r = 0,602$) ir lėtinių ($r = 0,919$) stresorių skaičiumi (lentelė). Įkyrių minčių subskalė teigiamai susijusi su Prisitaikymo sunkumų subskale buvo ($r = 0,432$). Adaptacijos stresorių skaičius ir

adaptacijos sunkumų, įkyrių minčių subskalė turėjo reikšmingai stipresnį ryšį ($r = 0.408$) nei su ūmiais stresoriais ($r = 0,240$) ar lėtinių stresorių skaičiumi ($r = 0,383$). (19 lentelė)

19 lentelė. Adaptacijos sunkumų ir stresinių įvykių ryšys ($N = 210$)

		1	2	3	4	5	6
1	ADNM-8	-					
2	ADNM-ĮM	0.957**	-				
3	ADNM-PS	0.949**	0.432**	-			
4	ADNM-S	0.431**	0.408**	0.423**	-		
5	ADNM-S ŪS	0.216**	0.240**	0.166**	0.602**	-	
6	ADNM-S LS	0.418**	0.383**	0.383**	0.919**	0.432**	-

Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė; ADNM-S - ADNM-8 bendras žymėtų stresorių skaičius; ADNM-S ŪS - ADNM-S ūmių stresorių skaičius; ADNM-S LS - ADNM-S lėtinių stresorių skaičius. * $p < 0,05$.

3.5.2. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų sąsajos su darbe patiriamu stresu

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai susijęs policijos pareigūnų adaptacijos sunkumai su policijos darbe patiriamu stresu, buvo naudotas Spirmeno koreliacijos koeficientas. (20 lentelė)

20 lentelė. Adaptacijos sunkumų sąsajos su darbe patiriamu stresu

		rs	P
ADNM-8	Patiriamo streso darbe lygis	0,500	0,000*
	Operacinių veiksmų keliamas streso lygis	0,433	0,000*
	Organizacinių veiksmų keliamas streso lygis	0,513	0,000*
ADNM-ĮM	Patiriamo streso darbe lygis	0,447	0,000*
	Operacinių veiksmų keliamas streso lygis	0,383	0,000*
	Patiriamo streso darbe lygis	0,456	0,000*
ADNM-PS	Patiriamo streso darbe lygis	0,527	0,000*
	Operacinių veiksmų keliamas streso lygis	0,458	0,000*
	Organizacinių veiksmų keliamas streso lygis	0,542	0,000*

Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. Ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$

Gauti rezultatai rodo, kad policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas yra statistiškai reikšmingai susijęs su adaptacijos sunkumais. Koreliacijos koeficientas yra teigiamas, tai rodo, kad ryšys yra tiesioginis. Kuo didesnis policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas, tuo daugiau nurodoma adaptacijos sunkumų arba atvirkščiai, kuo daugiau policijos pareigūnai nurodo adaptacijos sunkumų tuo darbe patiriamo streso lygis aukštesnis. Statistiškai reikšmingai susiję, tiek sunkumų adaptuotis, tiek įkyrių minčių subskalės įverčiai su patiriamo streso darbe lygiu. Koreliacijos koeficientas yra taip pat teigiamas. Taip pat adaptacijos sunkumai ir subskalės statistiškai reikšmingai susiję su operacinių veiksmų keliamu stresu ir organizaciniu veiksmų keliamu stresu. Koreliacijos koeficientas yra teigiamas tai rodo, kad ryšys yra tiesioginis tarp visų konstrukty. (20 lentelė)

3.5.3. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų sąsajos su trauminių įvykių kiekiu

Siekiant nustatyti ar statistiškai reikšmingai susijęs policijos pareigūnų adaptacijos sunkumai su per gyvenimą patirtais trauminiais įvykiais, buvo naudotas Spirmeno koreliacijos koeficientas. (21 lentelė)

21 lentelė. *Adaptacijos sunkumų sąsajos su trauminiais įvykiais*

		rs	p
ADNM-8	Trauminių įvykių skaičius	0,316	0,000*
ADNM-ĮM		0,284	0,000*
ADNM-PS		0,307	0,000*

Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė; ADNM-ĮM - ADNM-8 Įkyrių minčių subskalė; ADNM-PS - ADNM-8 Prisitaikymo sunkumų subskalė. Ryšys yra laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,01$

Gauti rezultatai rodo, kad policijos pareigūnų patirti trauminiai įvykiai reikšmingai susiję su adaptacijos sunkumais. Koreliacijos koeficientas yra teigiamas, tai rodo, kad ryšys yra tiesioginis. Kuo daugiau policijos pareigūnai patiria trauminių įvykių, tuo daugiau nurodoma adaptacijos sunkumų arba atvirkščiai, kuo daugiau policijos pareigūnai nurodo adaptacijos sunkumų tuo daugiau patiria trauminių įvykių. Statistiškai reikšmingai susiję, tiek sunkumų adaptuotis, tiek įkyrių minčių subskalės įverčiai su policijos pareigūnų patiriamų trauminių įvykių.

3.5.4. Policijos darbe patiriamo streso, stresinių ir trauminių įvykių įtaka adaptacijos sunkumams

Tiesinės regresijos modelis atskleidė, kad nei trauminiai įvykiai ($\beta = 0,870$, $R_2 = 0,323$, $F = 28,64$, $p > 0,05$), nei stresiniai įvykiai ($\beta = -0,564$, $R_2 = 0,33$, $F = 28,64$, $p > 0,05$) neprognozuoja, policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų, tačiau modelio prognozinę vertę reikšmingai pakeitė policijos darbe patiriamo streso rodiklis ($\beta = 0,375$, $R_2 = 0,33$, $F = 28,64$, $p < 0,01$).

22 lentelė. Įtaka adaptacijos sunkumams.

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomi kintamieji				
	ADNM-8			p	R ²
	β	p	F		
Policijos darbe patiriamas stresas	0.375	0.000	28.64	0.000	0.327
Trauminiai įvykiai	0.870	0.153			
Stresiniai įvykiai	-0.564	0.352			

Pastaba. ADNM-8 - Adaptacijos sutrikimo naujo modulio skalė.

4. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

Atliktas tyrimas yra vienas pirmųjų, kurio metu analizuotas adaptacijos sutrikimas TLK – 11 kontekste policijos pareigūnų imtyje. Šio tyrimo metu buvo įvertintas stresinių bei trauminių patirčių paplitimas policijos pareigūnams, bei išanalizuotos adaptacijos sutrikimo sąsajos su tomis patirtimis. Atliktame tyrime išsiaiškinti veiksniai keliantys policijos pareigūnams daugiausia streso. Nustatyta, kad policijos pareigūnams stresą keliantys organizaciniai veiksniai pasireiškia labiau, nei organizaciniai. Tyrime nebuvo nustatytos sąsajos tarp policijos pareigūnų lyties, amžiaus, darbo pobūdžio, darbo stažo ir policijos pareigūnų patiriamo streso. Išsiaiškinta, kokie adaptacijos sunkumai pasireiškia intensyviausiai. Taip pat paaiškėjo, kad adaptacijos sunkumai nėra susiję su policijos pareigūnų lytimi, darbo stažu, darbo pobūdžiu ir amžiumi. Tyrime nustatytos sąsajos tarp policijos pareigūnų darbe patiriamo streso ir adaptacijos sunkumų. Taip pat nustatytos sąsajos tarp policijos pareigūnų patirtų trauminių ir stresinių įvykių bei adaptacijos sunkumų.

Vertinant stresines bei trauminės patirtis policijos pareigūnų imtyje, bei adaptacijos sunkumus, panašūs rezultatai su tam tikrais skirtumais, buvo nurodomi ir kituose darbuose, kurie bus aptariami toliau šiame darbe. Toliau yra detaliau apžvelgiami šio tyrimo rezultatai ir palyginami su kitų autorių tyrimais.

4.1. Stresinių bei trauminių patirčių paplitimas policijos pareigūnų imtyje

Stresinių patirčių paplitimas. Tyrimo rezultatai parodė, jog didžioji dalis policijos pareigūnų (91, 4 proc.) per praėjusius vienerius metus susidūrė su bent vienu stresoriumi, vidutiniškai buvo nurodomi 2,90 stresoriai. Šio tyrimo rezultatai labiau išreikšti, nei Lietuvoje civilių imtyje atlikto tyrimo duomenis, kurie parodė jog bent vieną stresorių per pastaruosius du metus nurodo patyrę 83,3 proc. tyrimo dalyvių (Zelvienė, 2017).

Stresiniai įvykiai išskiriami į lėtinius ir ūmius. Ūmūs stresiniai įvykiai labiau susiję su vienkartiniais įvykiais, kurie gali būti laikomi trauminiiais, pvz., staigi artimojo mirtis. O lėtiniai stresoriai labiau susiję su pastoviai patiriamais stresoriais, pvz., terminų spaudimas konfliktai šeimoje, finansiniai sunkumai. Dažniausiai patiriami stresoriai policijos pareigūnų imtyje buvo sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo. Tai buvo dažniausiai pasitaikantis lėtinis stresorius, kurį nurodė 39,8 proc. apklaustųjų. Antras pagal dažnumą pasitaikantis lėtinis stresorius - per daug/per mažai darbo. Jį nurodė 29,9 proc. apklaustųjų. Konfliktus darbe, kaip stresorių nurodė 25,6 proc. apklaustųjų. Tokius rezultatus galėjo paveikti policijos veiklos reforma (2016 metų birželio Lietuvos generalinio komisaro įsakymu Nr. 5-V-534), kurios metu buvo stengiamasi padidinti į įvykius reaguojančių policijos pareigūnų skaičių,

pagreitinti skubios pagalbos suteikimą nukentėjusiems, ko pasekoje keitėsi policijos pareigūnų darbo pareigų specifika. Zelvienė (2017) Lietuvoje atliktame tyrime, nustatyta, kad civilių imtyje taip pat darbo santykiai (konfliktai su kolegomis, finansiniai sunkumai ir konfliktai su viršininkais) buvo daugiausiai keliantys stresoriai. Lyginant rezultatus policijos pareigūnai įvardino panašius stresinius veiksnius kaip ir civiliai ir labiausiai išreikšti stresoriai buvo lėtiniai. Policijos pareigūnų stresą tiriančiuose darbuose, taip pat buvo nustatyta, kad bendro pobūdžio situacijos (galimybė būti atleistam iš darbo ir mažas atlyginimas) kelia daugiau streso ir policijos pareigūnams yra svarbesnės už daugelį trauminių įvykių (Valickas ir Vabolytė, 2002). Dauguma tyrimo dalyvių (91,57 proc.) nurodė, jog per gyvenimą yra patyrę bent vieną iš pateiktų trauminių įvykių. Lietuvoje atliktame tyrime, 58,4 proc. dalyvavusių policijos pareigūnų nurodė profesinėje veikloje patyrę trauminių stresorių poveikį per pastaruosius trejus metus (Kazlauskas, et al. 2009). Dažniausias trauminis įvykis su kuriuo tyrime dalyvavę policijos pareigūnai susidurdavo - eismo įvykiai (62,1 proc.), antras, pagal dažnumą, - staigi netikėta artimo žmogaus mirtis (50,7 proc.), trečias, pagal dažnumą, - patirtas trauminis įvykis fizinis smurtas (39,8). Taigi, galime teigti, kad Lietuvos policijos pareigūnų imtyje eismo įvykis, fizinis smurtas, ir staigi netikėta artimo žmogaus mirtis yra dažniausiai patiriamų trauminiai įvykiai.

Politicos pareigūnai darbe dažniausiai susiduria su pokyčiais policijoje/padalinyje; biurokratija; perdėtais reikalavimais; darbuotojų trūkumu ir nevienodu darbo pasidalijimu. Gauti rezultatai galimai įtakoti policijos reformos. Reformos metu dauguma komisariatų buvo sujungiami ir keitėsi policijos pareigūnų pareigos. Lietuvoje atliktame tyrime nustatyta, kad policijos pareigūnams daugiausiai streso kelia popierizmas, biurokratija, nuolatiniai pokyčiai policijoje/ padalinyje, darbuotojų trūkumas, perdėti reikalavimai (Norkus, 2013). Rezultatai prieš reformą ir po jos neišsiskyrė, tačiau po reformos, policijos pareigūnai nurodė didesnę darbe patiriamą streso lygį. Galima daryti prielaidą, kad reforma galėjo sukelti papildomą stresą patiriamą policijos pareigūnų darbe.

4.1.1. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su lytimi

Nustatyta, kad policijos pareigūnų lytis nėra susijusi su patiriamu stresu. Gauti rezultatai, kad moterys nurodo šiek tiek daugiau ūmių stresorių nei vyrai, tačiau statistiškai reikšmingai nesiskyrė. Vyrai nurodė daugiau lėtiniai stresorių, nei moterys, tačiau stresoriai taip pat statistiškai reikšmingai nesiskyrė tarp lyčių. Atlikta analizė taip pat atskleidė, kad lėtinių stresorių tiek vyrai, tiek moterys nurodė patyrę vidutiniškai daugiau negu ūmių stresorių. Tuo tarpu Vokietijoje atlikto tyrimo metu buvo nustatyti reikšmingi lyčių skirtumai skyrybų, šeimos konfliktų ir artimo žmogaus ligos / priežiūros atvejais (Maercker et al., 2012). Lietuvoje atliktame tyrime „bendras stresorių kiekis tarp vyrų ir moterų

nesiskyrė, ūmių stresorių kiekis taip pat, tačiau moterys nurodė patiriančios šiek tiek daugiau lėtinių stresorių negu vyrai, moterys dažniau nurodė konfliktus su kolegomis ir artimojo ligą“ (Zelvienė, 2017). Trauminių įvykių paplitimas tarp lyčių nesiskyrė, tačiau vyrai nurodė patiriantys šiek tiek daugiau trauminių įvykių. Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis reakcija į trauminį stresorių nepriklauso nuo lyties (Kazlauskas, et al., 2009). Šio tyrimo rezultatuose statistiškai reikšmingų skirtumų tarp lyčių taip pat nerasta. Kituose tyrimuose randamas skirtumas tarp lyčių ir patiriamų stresinių įvykių, tyrimai rodo, kad moterys patiria daugiau stresinių įvykių nei vyrai (Valickas ir Vabolytė, 2002; Maercker et al., 2012, Zelvienė, 2017). Tyrimo duomenimis, patiriamo streso darbe vyrai nežymiai patiria daugiau, keliamą organizacinių veiksnių. Tuo tarpu moterys nurodo patiriančios daugiau bendro darbe patiriamo streso ir operacinių veiksnių. Tačiau remiantis gautais rezultatais, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp lyčių lygis nenustatytas. Atlikta analizė parodė, kad vyrai nurodė šiek tiek daugiau bendrų adaptacijos stresorių nei moterys, tačiau adaptacijos stresoriai tarp vyrų ir moterų statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

4.1.2. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su amžiumi

Nustatyta, kad policijos pareigūnų amžius nėra susijęs su patiriamu stresu. Daugiau stresorių nurodė patirianti 18-47 amžiaus grupėje esantys policijos pareigūnai. Persikraustymas ir artimojo mirtis buvo dažniausiai pasitaikantys ūmūs stresoriai 18-57 m. amžiaus asmenų grupėje. Artimojo mirtis ir išėjimas į pensiją - 48-58 m. amžiaus grupėje. Labiausiai išreikšti lėtiniai stresoriai, tiek vienoje tiek kitoje grupėje buvo sunkumai dėl riboto laiko/terminų spaudimo ir per daug/per mažai darbo. Galime teigti, kad skirtingo amžiaus policijos pareigūnai susiduria su panašiu stresorių kiekiu, tačiau išsako šiek tiek skirtingus stresorius. Lietuvoje, civilių imtyje, atlikto tyrimo metu duomenų analizė taip pat atskleidė skirtingų stresorių paplitimą skirtingo amžiaus grupėse (Zelvienė, 2017). Skirtingas amžius statistiškai reikšmingai neįtakoja policijos pareigūnų patiriamų stresorių, tiek ūmių, tiek lėtinių. Remiantis kitų autorių gautais rezultatais, gaunami prieštaringi rezultatai. Vienu tyrimų rezultatai rodo, kad streso skaičius sumažėjo vyresniojo amžiaus grupėse (Brose, Schmiedek, Lövdén, & Lindenberger, 2011), kiti tyrimai parodė streso augimą vyresniojo amžiaus grupėse (Mroczek & Almeida, 2004). Tokių rezultatų skirtumą gali remtis tyrimuose naudotos metodikos, skirtingos imtys ir t.t.

4.1.3. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su darbo stažu

Nustatyta, kad policijos pareigūnų patiriami stresiniai įvykiai nėra susiję su darbo stažu. Skirtingas darbo stažas statistiškai reikšmingai neįtakoja policijos pareigūnų patiriamų stresorių, tiek ūmių, tiek lėtinių. Cannizzo ir Liu (1995) tirdami policijos pareigūnų patiriamą stresą nustatė, kad

didesnę darbo patirtį turintys policijos pareigūnų emocinio išsekimo lygis yra didesnis, nei mažesniąją darbo patirtį turinčiųjų pareigūnų. Tuo tarpu Humpel ir Caputi (2001) padidėjęs darbo stažas ir amžius yra susiję tiek su mažesniu streso lygiu, tiek su didesniu pasitenkinimu darbu. Lietuvoje atliktame tyrime, gauti rezultatai rodo, kad policijos pareigūnai patiria daugiausia streso antraisiais – penktaisiais darbo metais, tačiau, turintiems didesnę darbo patirtį stresas mažėja (Valickas, Vabolytė, 2002). Nevienodą rezultatų pasiskirstymą gali lemti skirtingos imtys ir metodikos atliktuose tyrimuose. Galima kelti prielaidą, kad ilgiau dirbantys policijos pareigūnai susiduria su daugiau stresorių per ilgesnę darbo patirtį, stresoriai kaupiasi ir tai gali turėti įtakos didesniems patiriamam streso rodikliams. Tačiau, ilgalaikę patirtis gali padėti susiformuoti tam tikroms savybėms ir įveikos mechanizmams, kurie gali turėti įtakos žemesniems streso rodikliams (Cannizzo & Liu, 1995; Valickas ir Vabolytė, 2002; Humpel & Caputi, 2001; Kazlauskas ir kt., 2009). Tikslesniems rezultatams reikalingi papildomi tyrimai, kurie koncentruotųsi į policijos pareigūnų streso sąveikas su darbo patirtimi.

4.1.4. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių įvykių ir streso darbe ryšys su darbo specifika

Tyrime nebuvo nustatyta sąsajų tarp policijos pareigūnų patiriamam streso ir darbo specifikos. Tyrime adaptacijos stresorių palyginime su darbo specifika, gauti rezultatai rodo, kad daugiausiai lėtiniais stresoriais susiduria policijos pareigūnai atliekantys ofisinį darbą. Ūmių stresorių daugiausiai išsakė patruliuojantys policijos pareigūnai. Tačiau statistiškai reikšmingų rezultatų, tarp darbo specifikų nebuvo gauta. Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad vienas iš veiksnių nulemiančių policijos pareigūnų stresą yra tam tikra įvairių padalinių darbo specifika (Valickas ir Vabolytė, 2002). Galima teigti, kad skirtingą darbo pobūdį dirbantys policijos pareigūnai susiduria su panašiais stresoriais, po įsigaliojusios policijos reformos, policininkų darbo specifika supanašėjo ir nebeliko tokių didelių skirtumų tarp atliekamų pareigų. Lietuvos generalinio komisaro įsakymu Nr. 5-V-534. Keitėsi policijos pareigūnų pareigos. Tiriamąjį darbą atliekantys pareigūnai pradėjo reaguojantys į iškvietimus, dėl šios priežasties galima teigti, kad jų patiriami stresoriai pasidarė panašūs į patruliuojančių policijos pareigūnų. Ofisinį darbą atliekantys policijos pareigūnai dažniau susiduria su lėtiniais stresoriais skirtingai nei kitų darbo specifikų pareigūnai, dėl to, kad šio pabudžios policijos pareigūnams nereikia reaguoti į iškvietimus. Tyrimų duomenimis žemesnius streso įverčius nurodo aukštesnes pareigas užimantys policijos pareigūnai (Valickas ir Vabolytė, 2002).

4.2. Adaptacijos sunkumų paplitimas policijos pareigūnų imtyje

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tyrime dalyvavusiems policijos pareigūnams statistiškai reikšmingai įkyrių minčių subskalė kelia daugiau adaptacijos sunkumų, tiek lyginant su lytimi, tiek su darbo pobūdžiu. Tuo tarpu Lietuvoje atliktame tyrime, civilių imtyje, tyrimo dalyviams daugiau adaptacijos sunkumų kėlė prisitaikymo sunkumai (Zelviene, Kazlauskas & Maercker, 2020). Tyrime dalyvavę policijos pareigūnai, nurodė žemesnius įkyrių minčių ir prisitaikymo sunkumų įverčius, nei Lietuvoje atlikto tyrimo, civilių imtyje. Šiame tyrime dalyvavusių policininkų įkyrių minčių skalėsvidurkis buvo 7,42, tuo tarpu civilių imtyje - 11,46, policijos pareigūnų prisitaikymo sunkumų skalės vidurkis 6,88, Lietuvoje atliktame civilių tyrime - 14,24. Galima daryti prielaidą, kad policijos pareigūnai patiria mažiau adaptacijos sunkumų, nei bendrosios populiacijos Lietuvos piliečiai. Tačiau tiksliam tokios prielaidos pagrindimui reikalingi tyrimai, lyginant abi imtis.

4.2.1. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su lytimi

Gauti rezultatai rodo, kad policijos pareigūnų lytis nėra susijusi su adaptacijos sunkumais. Pastebėta, jog adaptacijos sutrikimo sunkumai yra šiek tiek labiau išreikšti tarp moterų, tačiau tai nepatvirtina kitų autorių rezultatų, jog moteriška lytis yra adaptacijos sutrikimo rizikos veiksnys (Zelviene, 2017), nes skirtumas nebuvo statistiškai reikšmingas. Vokietijoje atliktame tyrime, adaptacijos paplitimo skirtumų tarp lyčių taip pat nebuvo gauta (Maercker et al., 2008). Moterys nurodė didesnę bendrą adaptacijos sunkumų kiekį nei vyrai, tačiau rezultatai nebuvo statistiškai reikšmingi. Moterys taip pat nurodė daugiau adaptacijos sunkumų, tiek įkyrių minčių, tiek prisitaikymo sunkumų subskalėse. Lietuvoje civilių imtyje atliktame tyrime, buvo gauta, kad moterys išsakė adaptacijos sunkumų reikšmingai daugiau negu vyrai (Zelviene, 2017). Skirtingiems rezultatams galėjo turėti įtakos imties skirtumai ir tyrime dalyvavusių dalyvių skaičius.

4.2.2. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumų ryšys su amžiumi, darbo stažu ir darbo specifika

Tyrimo rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingo ryšio tarp amžiaus ir adaptacijos sunkumų nėra. Tuo tarpu Lietuvoje bendrosios populiacijos tyrime gauti rezultatai rodo statistiškai reikšmingą ryšį tarp adaptacijos sunkumų ir amžiaus (Zelviene et al., 2020). Taip pat ir kituose tyrimuose buvo nustatytas ryšys tarp adaptacijos sunkumų ir vyresnio amžiaus (Lorenz et al., 2018). Minėtuose tyrimuose, tyrimo dalyviai buvo suskirstyti į amžių grupes, tai galėjo turėti įtakos rezultatams.

Gauti rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingo ryšio tarp skirtingą darbo pobūdį atliekančių ir skirtingą darbo stažą turinčių policijos pareigūnų ir adaptacijos sunkumų nėra. Galima teigti, kad skirtingą darbo stažą ir darbo patirtį turintys policijos pareigūnai susiduria su panašiu skaičiumi adaptacijos sunkumų, tiek įkyrių minčių subskalėje, tiek prisitaikymo sunkumų subskalėje. Dėl Lietuvos policijos reformos ir specifiskai sugrupuoto policijos darbo pobūdžio, tyrimų palyginti gautus rezultatus nėra. Keliamo hipotezė, kad darbo stažas nėra susijęs su adaptacijos sunkumais reikalauja platesnių tyrimų.

4.3. Policijos pareigūnų patiriamų stresinių ir trauminių įvykių, bei streso darbe lygio sąsajos su adaptacijos sunkumais

Nustatyta, kad policijos pareigūnų patirti trauminiai įvykiai reikšmingai susijęs su adaptacijos sunkumais. Panašūs rezultatai gauti ir kituose darbuose: Casey (2014) atliktame tyrime nustatyta, kad patirti trauminiai įvykiai susiję su nevalingais priminimais apie patirtą įvykį, vengimu ir sunkumu prisitaikyti. Adaptacijos sunkumų ir trauminių įvykių sąsajas aptaria ir O'Donnell et al (2016), tyrime gauti rezultatai patvirtino, kad adaptacijos sunkumai ir adaptacijos sutrikimas yra priskiriamas traumos ir streso sukeliams sutrikimams. Tačiau Lietuvoje atliktame tyrime trauminiai įvykiai neprognozavo adaptacijos sutrikimo rizikos ir trauminės patirties (Zelvienė, 2017). Šio tyrimo gauti rezultatai rodo, kad kuo daugiau policijos pareigūnai yra susidūrę su trauminiais įvykiais, tuo labiau yra išreikšti adaptacijos sunkumai.

Taip pat nustatyta, kad policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas yra statistiškai reikšmingai susijęs su adaptacijos sunkumais. Ryšys yra tiesioginis, kuo didesnis policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas, tuo daugiau nurodoma adaptacijos sunkumų arba atvirkščiai, kuo daugiau policijos pareigūnai nurodo adaptacijos sunkumų tuo darbe patiriamo streso lygis aukštesnis. Statistiškai reikšmingai susiję, tiek sunkumų adaptuotis, tiek įkyrių minčių subskalės įverčiai su patiriamo streso darbe lygiu. Bendrosios populiacijos tyrime, atliktame Lietuvoje, su darbu susiję stresoriai taip pat buvo statistiškai reikšmingai susiję su adaptacijos sunkumais (Zelviene et al., 2020). Tačiau reikia papildomų tyrimų, kurie galėtų detaliau atsakyti į klausimus, kaip darbe patiriamų stresorių intensyvumas ir tęstinumas veikia adaptacijos sunkumus.

4.4. Tyrimo ribotumai ir gairės tolimesniems tyrimams

Tyrime dalyvavo daugiausia policijos pareigūnų dirbančių Kaune, Kauno rajone, Kauno apskrityje, Šiauliuose ir Šiaulių apskrityje. Toks patogiosios atrankos taikymas nėra reprezentatyvus visos Lietuvos policijos pareigūnų rodiklis.

Kur kas aiškesniems rezultatams, leidžiantiems tiksliau apibrėžti sąsajas ir diagnozuoti sutrikimą būtų reikalinga atlikti longitudinalius tyrimus, tiriant policijos pareigūnus po kurio laiko.

Papildomi adaptacijos sunkumų bei kitų su stresu susijusių sutrikimų tyrimai leistų tiksliau apibrėžti šiuos sutrikimus policijos pareigūnų imtyje. Prie specializuotos pagalbos suteikimo ir plėtimosi reikšmingai galėtų prisidėti tyrimai šioje srityje. Papildomi tyrimai leistų geriau suprasti šį sutrikimą ir tiksliau jį diagnozuoti.

5. IŠVADOS

1. 91 proc. policijos pareigūnų yra susidūrę su bent vienu trauminiu įvykiu per gyvenimą ir bent vienu stresiniu įvykiu per pastaruosius metus. Dažniausiai policijos pareigūnų patiriami įvykiai: netikėta artimojo mirtis, eismo įvykis ir fizinis smurtas.
2. Policijos pareigūnų patiriami lėtiniai stresoriai daugiausiai susiję su darbu: dėl riboto laiko/terminų spaudimo, per daug ar per mažai darbo ir konfliktų darbe. Daugiausiai streso pareigūnams kelia nuolatiniai pokyčiai policijoje ar padalinyje, perdėti reikalavimai, darbuotojų trūkumas ir nevienodas darbo atsakomybės pasidalijimas.
3. Policijos pareigūnų patiriami stresiniai ir trauminiai įvykiai bei streso darbe lygis nėra susiję su lytimi, amžiumi, darbo pobūdžiu ir darbo patirtimi.
4. Adaptacijos sunkumai policijos pareigūnų imtyje nėra stipriai išreikšti, tačiau įkyrių minčių adaptacijos sunkumai statistiškai labiau būdingi nei prisitaikymo adaptacijos sunkumai, nepriklausomai nuo pareigūnų lyties ir darbo pobūdžio.
5. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumai nėra susijęs su lytimi, amžiumi, darbo stažu ir darbo specifika.
6. Policijos pareigūnų adaptacijos sunkumai yra tiesiogiai susiję su patirtais trauminiais ir stresiniais įvykiais bei streso darbe lygiu, tačiau tik policijos pareigūnų darbe patiriamas stresas prognozuoja adaptacijos sunkumus.

LITERATŪRA

- 2011 m. liepos 19 d. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-V-673 „Dėl policijos patrulių veiklos instrukcijos patvirtinimo”.
- 2016 m. birželio 30 d. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-V-534 „Dėl Apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų viešosios ir kriminalinės policijos veiklos organizavimo pakeitimo metmenų patvirtinimo“.
- 2016 m. lapkričio 4d. Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininko įsakymas Nr. 20-V-1024 “Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato 1-ojo veiklos skyriaus tyrėjo pareigybės aprašymas”
- 2017 m. birželio 14d. Lietuvos policija „2016 m. policijos veiklos apžvalga“.
- American Psychiatric Association . Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5®)5th ed. American Psychiatric Association Publishing; Washington, DC, USA: 2013. Trauma- and stressor-related disorders.
- APA Diagnostic and statistical manual of mental disorders. Fifth Edition Washington: American Psychiatric Association; (2013)
- APA. (1952). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM (1st ed.)*.
- APA. (1968). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM (2nd ed.)*.
- APA. (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM (3rd ed.)*.
- APA. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM (5th ed.)*.
- Bakker A. B., Demerouti E. (2007). The job demands-resources model: state of the art. *J. Manag. Psychol.* 22, 309–328. 10.1108/02683940710733115
- Baughman P, Fekedulegn D, Charles LE, Gu JK, Ma C, Violanti JM, Wirth M, Mnatsakanova A, Hartley TA, Andrew ME and Burchfiel CM (2014), “Shift work and health consequences in policing”, in Violanti JM (Ed.), *Dying for the Job: Police Work Exposure and Health*, Charles C. Thomas, Springfield, IL, pp. 73–92.
- Bond J, Hartley TA, Sarkisian K, Andrew ME, Charles LE, Andrew ME and Violanti JM (2013), “Association of traumatic police event exposure with sleep quality and quantity in the BCOPS study cohort”, *International Journal of Emergency Mental Health*, Vol. 15 No. 4, pp. 255–266.
- Briere J. *Psychological Assessment of Adult Posttraumatic States: Phenomenology, Diagnosis, and Measurement*. (2 ed.) American Psychological Association. Washington, DC, 2004.
- Brose A, Schmiedek F, Lövdén M, Lindenberger U. Normal aging dampens the link between intrusive thoughts and negative affect in reaction to daily stressors. *Psychology and Aging*. 2011;26:488–502.

- Cannizzo, T. A. , & Li u , P. (1995). The relationship between levels of perceived burnout and career stage among sworn police officers. *Police Studies* ,18,53-68.
- Casey, P. (2014). Adjustment disorder: New developments. *Current Psychiatry Reports*, 16(6), 1–8. <http://doi.org/10.1007/s11920-014-0451-2>
- Darves-Bornoz, J.-M., Jordi, A., de Girolamo, G., de Graaf, R., Haro, J.-M., Kovess-Masfety, V., ... Gasquet, I. (2008). Main traumatic events in Europe: PTSD in the European study of the epidemiology of mental disorders survey. *Journal of Traumatic Stress*, 21(5), 455–462. <http://doi.org/DOI 10.1002/jts>.
- Diržytė A. Psichologinės traumos // Mokomasis leidinys. Vilnius, 2004. 66 p.
- Despland, J. N., Monod, L., & Ferrero, F. (1995). Clinical relevance of 109 adjustment disorder in DSM-III-R and DSM-IV. *Comprehensive Psychiatry*, 36(6), 454–460.
- Eagly A. H., Wood W., Diekmann A. B. (2000). “Social role theory of sex differences and similarities: a current appraisal,” in *The Developmental Social Psychology of Gender*, eds Eckes T., Trautner H. M. (Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers;), 123–174.
- Einsle F., Köllner V., Dannemann S., Maercker A. Development and validation of a self-report for the assessment of adjustment disorders. *Psychol. Health Med.* 2010;15:584–595. doi: 10.1080/13548506.2010.487107.
- Frans, Ö., Rimmö, P., Åberg, L., & Fredrikson, M. (2005). Trauma exposure and post-traumatic stress disorder in the general population. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 111(4), 291–290. <http://doi.org/doi:10.1111/j.1600-0447.2004.00463.x>
- Galatzer-Levy, I. R., Brown, A. D., Henn-Haase, C., Metzler, T. J., Neylan, T. C., Marmar, C. R. (2013). Positive and negative emotion prospectively predict trajectories of resilience and distress among high-exposure police officers. *Emotion*, 13, 545-553. doi:10.1037/a0031314
- Hartley, T. A., Violanti, J. M., Sarkisian, K., Andrew, M. E., & Burchfiel, C. M. (2013). PTSD symptoms among police officers: associations with frequency, recency, and types of traumatic events. *International journal of emergency mental health*, 15(4), 241–253. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596.744053>
- Hickman M. J., Fricas J., Strom K. J., Pope M. W. (2011). Mapping police stress. *Police Quarterly. Nr. 14*, p. 227–250.
- Humpel N, Caputi P. Exploring the relationship between work stress, years of experience and emotional competency using a sample of Australian mental health nurses. *J Psychiatr Ment Health Nurs*2001;8: 399-403
- Jick T. D., Mitz L. F. (1985). Sex differences in work stress. *Acad. Manage. Rev.* 10, 408–420. [10.5465/amr.1985.4278947](http://doi.org/10.5465/amr.1985.4278947)

- Kaufmann CN, Rutkow L, Spira AP, Mojtabai R. Mental Health of Protective Services Workers: Results From the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Disaster Medicine & Public Health Preparedness*. 2013;7:36–45.
- Kazlauskas, E., Gagiackaitė, G., Hyland, P., Želviene, P. ir Cloitre, M. (2018). The structure of ICD-11 PTSD and complex PTSD in Lithuanian mental health services. *European Journal of Psychotraumatology*, 9, 1–9. <https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1414559>
- Kazlauskas, E. ir Želviene, P. (2017). Association between posttraumatic stress and acceptance of social changes: Findings from a general population study and proposal of a new concept. *International Journal of Social Psychiatry*, 63(2), 126–131. <https://doi.org/10.1177/0020764016687788>
- Kazlauskas, E., Kuodienė, V., ir kt. (2009). Policijos pareigūnų patiriamas trauminis stresas ir su juo susiję psichosocialiniai veiksniai. *Visuomenės sveikata*, 3(46), 57–63.
- Kazlauskas, E., Gegieckaite, G., Eimontas, J., Zelviene, P., & Maercker, A. (2018). A Brief Measure of the International Classification of Diseases-11 Adjustment Disorder: Investigation of Psychometric Properties in an Adult Help-Seeking Sample. *Psychopathology*, 51(1), 10–15. <https://doi.org/10.1159/000484415>
- Kazlauskas, E., Zelviene, P., Lorenz, L., Quero, S., & Maercker, A. (2017). A scoping review of ICD-11 adjustment disorder research. *European Journal of Psychotraumatology*, 8(sup7), 1421819. <https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1421819>
- Keane TM, Marshall AD, Taft CT. Posttraumatic stress disorder: etiology, epidemiology, and treatment outcome. *Annu Rev Clin Psychol*. 2006;2:161-197.
- Kessler RC, Aguilar-Gaxiola S, Alonso J, Benjet C, Bromet EJ, Cardoso G, et al. Trauma and PTSD in the WHO World Mental Health Surveys. *Eur J Psychotraumatol* (2017) 8(5):1353383. [10.1080/20008198.2017.1353383](https://doi.org/10.1080/20008198.2017.1353383)
- Kirschman E, Kamena M and Fay J (2014), *Working with Police Families*, Guilford Press, New York, NY, pp. 169–175.
- Kleber R. J. (2019). Trauma and Public Mental Health: A Focused Review. *Frontiers in psychiatry*, 10, 451. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00451>
- Kudielka B. M., Hellhammer D. H., Kirschbaum C. (2007). “Sex differences in human stress response,” in *Encyclopedia of Stress*, eds Fink G., Chrousos G., Craig I., de Kloet E. R., Feuerstein G., McEwen B. S., Rose N. R., Rubin R. T., Steptoe A. (Oxford: Academic Press;), 469–473. [10.1016/b978-012373947-6.00343-3](https://doi.org/10.1016/b978-012373947-6.00343-3)
- Lazarus R. S., Folkman S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Heidelberg: Springer.

- Lorenz, L., Bachem, R. C., & Maercker, A. (2016). The Adjustment Disorder– New Module 20 as a screening instrument: Cluster analysis and cut-off values. *The International Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 7(4), 775–215.
- Lorenz, L., Perkonig, A., & Maercker, A. (2018b). The course of adjustment disorder following involuntary job loss and its predictors of latent change. *Clinical Psychological Science*, 6(5), 647–657.
- Maercker A., Brewin C.R., Bryant R.A., Cloitre M., van Ommeren M., Jones L.M., Humayan A., Kagee A., Llosa A.E., Rousseau C., et al. Diagnosis and classification of disorders specifically associated with stress: Proposals for ICD-11. *World Psychiatry*. 2013;12:198–206. doi: 10.1002/wps.20057.
- Maercker A., Einsle F., Köllner V. Adjustment disorders as stress response syndromes: A new diagnostic concept and its exploration in a medical sample. *Psychopathology*. 2007;40:135–146. doi: 10.1159/000099290.
- Maercker, A., Brewin, C. R., Bryant, R., Cloitre, M., Reed, G. M., Van Ommeren, M., ... Saxena, S. (2013). Proposals for mental disorders specifically associated with stress in the International Classification of Diseases-11. *The Lancet*, 381(9878), 1683–1685. [http://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)62191-6](http://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)62191-6)
- Maercker, A., Forstmeier, S., Pielmaier, L., Spangenberg, L., Brahler, E., & Glaesmer, H. (2012). Adjustment disorders: prevalence in a representative nationwide survey in Germany. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. <http://doi.org/10.1007/s00127-012-0493-x>
- Marmar CR, McCaslin SE, Metzler TJ, Best S, Weiss DS, Fagan J, Liberman A, Nnamdi P, Otte C, Yehuda R, Mohr D, Neylan T. Predictors of posttraumatic stress in police and other first responders. *Annals of New York academy of sciences*. 2006;1071:1-18.
- Matud M. P. (2004). Gender differences in stress and coping styles. *Pers. Individ. Dif.* 37, 1401–1415. [10.1016/j.paid.2004.01.010](http://doi.org/10.1016/j.paid.2004.01.010)
- Morash, M. (2007). Multilevel influences on Police stress. *Journal of Contemporary*
- Mroczek DK, Almeida DM. The effect of daily stress, personality, and age on daily negative affect. *Journal of Personality*. 2004;72(2):355–378
- Norkus A., (2013). Policijos pareigūnų darbe patiriamo streso ir streso įveikos strategijų sąsajos su profesiniu nuovargiu. Magistro baigiamasis darbas. VDU
- O'Donnell, M. L., Agathos, J. A., Metcalf, O., Gibson, K., & Lau, W. (2019). Adjustment Disorder: Current Developments and Future Directions. *International journal of environmental research and public health*, 16(14), 2537. <https://doi.org/10.3390/ijerph16142537>
- O'Donnell M.L., Alkemade N., Creamer M., McFarlane A.C., Silove D., Bryant R.A., Felmingham K., Steel Z., Forbes D. A longitudinal study of adjustment disorder after trauma exposure. *Am. J. Psychiatry*. 2016;173:1231–1238. doi: 10.1176/appi.ajp.2016.16010071.

- Ogle, C. M., Rubin, D. C., Berntsen, D., & Siegler, I. C. (2013). The frequency and impact of exposure to potentially traumatic events over the life course. *Clinical Psychological Science*, 1(4), 426–434.
- Olf M. (2017). Sex and gender differences in post-traumatic stress disorder: an update. *European Journal of Psychotraumatology*, 8(sup4), 1351204.
- Ozer EJ, Best SR, Lipsey TL, Weiss DS. Predictors of posttraumatic stress disorder and symptoms in adults: a meta-analysis. *Psychological bulletin*. 2003;129:52-73.
- Pasaulio sveikatos organizacija. (2011). Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos, dešimtas pataisytas ir papildytas leidimas (TLK-10-AM), Australijos modifikacija. Sisteminis ligų sąrašas. Vilnius: Vaistų žinios.
- Patterson GT. The relationship between demographic variables and exposure to traumatic incidents among police officers. *Australian Journal of Disaster & Trauma Studies*. 2001
- Schneiderman, N., Ironson, G., & Siegel, S. D. (2005). Stress and health: psychological, behavioral, and biological determinants. *Annual review of clinical psychology*, 1, 607–628. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144141>
- Selye H. *The Stress of Life*. New York: McGraw-Hill, 1956
- Shane JM (2010), “Organizational stressors and police performance”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 38 No. 4, pp. 807–818, doi: 10.1016/j.jcrimjus.2010.05.008.
- Sledjeski EM, Speisman B, Dierker LC. Does number of lifetime traumas explain the relationship between PTSD and chronic medical conditions? Answers from the National Comorbidity Survey-Replication (NCSR) *Journal of Behavioral Medicine*. 2008;31(4):341–349.
- Skogstad M., Skorstad M., Lie A., Conradi H. S., Heir T., Weisæth L. (2013). Work-related post-traumatic stress disorder. *Occupational Medicine*. Nr.63, p. 175–182
- Strain J.J., Smith G.C., Hammer J.S., McKenzie D.P., Blumenfield M., Muskin P., Newstadt G., Wallack J., Wilner A., Schleifer S.S. Adjustment disorder: A multisite study of its utilization and interventions in the consultation-liaison psychiatry setting. *Gen. Hosp. Psychiatry*. 1998;20:139–149. doi: 10.1016/S0163-8343(98)00020-6.
- Torres S, Maggard DL Jr and Torres C (2003), “Preparing families for the hazards of police work”, *The Police Chief*, Vol. 70 No. 10, pp. 108–114.
- Vaitkevičiūtė, V. (2007). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
- Valickas G., Vabolytė K. (2002). Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija: mokslo darbai*., Nr. 26, p. 37 –53.
- van der Meer, Christianne A.I. MSc; Bakker, Anne PhD; Smit, Annika S. PhD; van Buschbach, Susanne MSc; den Dekker, Melissa MSc; Westerveld, Gré J. MSc; Hutter, Renée C. MSc; Gersons, Berthold

- P.R. PhD; Olf, Miranda PhD Gender and Age Differences in Trauma and PTSD Among Dutch Treatment-Seeking Police Officers, *The Journal of Nervous and Mental Disease*: February 2017 - Volume 205 - Issue 2 - p 87-92 doi: 10.1097/NMD.0000000000000562
- van der Meer C. A. I., Bakker A., Smit A. S., van Buschbach S., den Dekker M., Westerveld G. J., ... Olf M. (2017). Gender and age differences in trauma and PTSD among Dutch treatment-seeking police officers. *Journal of Nervous & Mental Disease*, 205(2), 87–2.
- Velden P. G., Kleber R. J., Grievink L., Yzermans J. C. (2010). Confrontations with aggression and mental health problems in police officers: The role of organizational stressors, life-events and previous mental health problems. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, Nr. 2, p. 135–144.
- Weisaeth L. Psichotraumatologija Europoje // Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004, p. 28–69.
- White, A. K., Shrader, G., Chamberlain, J. (2015). Perceptions of law enforcement officers in seeking mental health treatment in a right-to-work state. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 82(2), 16-17. doi:10.1007/s11896-015-9175-4
- WHO International Classification of Diseases 11th Revision. Geneva: World Health Organization; (2018).
- Zelviene P., Kazlauskas E., Eimontas J., Maercker A. Adjustment disorder: Empirical study of a new diagnostic concept for ICD-11 in the general population in Lithuania. *Eur. Psychiatry*. 2017;40:20–25. doi: 10.1016/j.eurpsy.2016.06.009
- Zelviene P., Kazlauskas E. & Maercker A. (2020) Risk factors of ICD-11 adjustment disorder in the Lithuanian general population exposed to life stressors, *European Journal of Psychotraumatology*, 11:1, 1708617, DOI: 10.1080/20008198.2019.1708617
- Zelviene, P. (2017). *Adaptacijos sutrikimo struktūra ir rizikos veiksniai Lietuvos populiacijoje* (Vilniaus universitetas). Retrieved from epublications.vu.lt/object/elaba:21089991/21089991.pdf

PRIEDAI

1 priedas. *Policijos pareigūnų patiriami stresoriai.*

Stresoriai	M (Min=1, Max=7)	SD
Nuolatiniai pokyčiai policijoje/ padalinyje	4,32	1,900
Biurokratija	3,90	1,934
Perdėti reikalavimai	3,71	1,910
Darbuotojų trūkumas	3,60	1,867
Nevienodas darbo atsakomybės pasidalijimas	3,53	1,855
Jausmas, kad organizacija nuolat tave išbando	3,33	1, 730
Popierizmas	3,31	1,794
Jausmas, kad skirtingiems žmonėms taikomos skirtingos taisyklės	3,20	1,647
Nenuoseklus vadovavimo stilius	3,16	1,777
Su darbu susiję sveikatos sutrikimai (pvz., nugaros skausmai)	3,06	1,762
Nuovargis (pvz., pamaininis darbas, viršvalandžiai)	3,01	1,757
Atsakomybė už savo sprendimus	3,01	1,733
Suvoktas spaudimas dirbti nemokamus viršvalandžius	3,00	1,952
Bendravimas su vadovais	2,92	1,767
Vidiniai tyrimai	2,89	1,866
Kritiniai įvykiai (grėsmės, konfliktai, sužeidimai, mirtys, užpuolimai)	2,86	1,873

Laiko šeimai ir draugams trūkumas	2,83	1.664
Vadovai nuolat pabrėžia trūkumus	2,83	1.820
Mokymų su nauja įranga trūkumas	2,79	1.751
Daug kompiuterinio darbo	2,75	1.872
Rizika būti sužeistam darbe	2,75	1.855
Jausmas, kad Jūs visada darbe	2,72	1.744
Su darbu susijusi veikla per išeigines (pvz., lankymasis teisme)	2,70	1.970
Neigiami aplinkinių komentarai	2,69	1.622
Išteklių trūkumas	2,61	1.538
Sveiko maitinimosi darbe galimybės	2,60	1.743
Radimas laiko palaikyti gerą fizinę būklę	2,59	1.728
Bendravimas su teismų sistema	2,47	1.638
Jūsų socialinio gyvenimo ribotumai (pvz., negalėjimas bendrauti su bet kuo, leisti laiką bet kokioje vietoje)	2,32	1.638
Darbas naktimis	2,29	1.929
Viršvalandžiai	2,29	1.715
Šeima/draugai jaučia su Jūsų darbu susijusios stigmos poveikį	2,27	1.537
Savo socialinio gyvenimo už darbo ribų valdymo galimybės	2,24	1.423
Įrangos trūkumas	2,21	1.455
Pamaininis darbas	2,20	1,726
Gero įvaizdžio saugojimas viešumoje	2,20	1,476

Nepakankamas šeimos ir draugų supratimas apie Jūsų darbą	2,16	1,445
Bendravimas su kolegomis	2,04	1,326
Jei sergate ar esate susižeidęs, atrodo, kad bendradarbiai žiūri į jus žeminančiai	2,04	1,503
Draugystės už darbo ribų galimybės	1,96	1,303
